Sayı: 5 Yıl: 2022 Haziran
ISSN: 2687-2722

TÜRK DİN PSİKOLOJİSİ DERGİSİ

5

TDPD

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

5

TDPD

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı | Issue: 5 ● Haziran | June 2022
ISSN: 2687-2722

Sahibi | Owner
Prof. Dr. Mustafa Koç

Yazı İşleri Müdürü | Responsible Manager
Kasım Kaya

Editör | Editor
Prof. Dr. Ali Rıza Aydın

Editör Yardımcısı | Associate Editor
Dr. Öğr. Üyesi Hızır Hacıkeleşoğlu

Yayın Kurulu | Editorial Board
Prof. Dr. Ali Ayten • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Amber Haque • Doha Institute for Graduate Studies • Katar
Prof. Dr. Hisham Abu-Rayya • University of Haifa • Israel
Prof. Dr. James L. Cox • University of Edinburgh • İskoçya
Prof. Dr. Mehmet Atalay • İstanbul Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Michael E. Nielsen • Georgia Southern University • ABD
Prof. Dr. Muammer Cengil • Hitit Üniversitesi • Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sema Yılmaz • Cumhuriyet Üniversitesi • Türkiye

Danışma Kurulu | Advisory Board
Prof. Dr. Âdem Şahin • Necmettin Erbakan Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Halil Apaydın • Amasya Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kaplan • İbn Haldun Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kayıklık • Çukurova Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hayati Hökelekli • İstanbul Aydın Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Saffet Kartopu • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Behlül Tokur • Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Mebrure Doğan • Afyon Kocatepe Üniversitesi • Türkiye

Türkçe Metin Düzeltme | Turkish Proofreading
Hakan Sarı • Sümeyye Çakıcı • Nesibe Aslan Akın

İngilizce Metin Düzeltme | English Proofreading
Hamidullah Genç • Senanur Koç

Tasarım | Design
Prof. Dr. Mustafa Koç

Yönetim Yeri ve Adresi | Executive Office
Büyükdere Mahallesi Prof. Dr. Nabi Avcı Bulvarı No: 4
26040 - Odunpazarı/Eskişehir

Telefon | Phone: +90 222 217 57 57
E-posta | E-mail: turkdinpsikolojisidergisi@gmail.com
Web: http://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd

Yayın Türü | Type of Publication
Uluslararası Süreli Yayın • International Periodicals

Yayın Periyodu | Period of Publication
Altı ayda bir (Haziran-Aralık) yayınlanır
Published biannually • June – December

Basım Tarihi | Date of Publication
30 Haziran • 30 June 2022

Basım Yeri | Place of Publication
Özcan Ofset
Gülbahçe Mahallesi 8. Doğan Sokak No: 4
16240 - Osmangazi/Bursa
Telefon: +90 224 254 77 14

© Mustafa Koç

TDPD

- Türk Din Psikolojisi Dergisi'nin *misyonu*, din psikolojisi alanında zengin içerikte ve kalitede akademik çalışmalar yayımlayarak Türk din psikolojisi literatürüne katkı sağlamak ve bu çalışmaları akademik topluluğa ulaştırmaktır.
- The *mission* of Turkish Journal for the Psychology of Religion is to contribute to the literature of Turkish psychology of religion by publishing academic studies in the field of psychology of religion with a rich content and quality and to convey these studies to the academic community.
- Türk Din Psikolojisi Dergisi'nin *vizyonu*, akademik dergicilikte din psikolojisi alanında dünyanın önde gelen ve saygın akademik dergileri arasında olmaktır.
- The *vision* of Turkish Journal for the Psychology of Religion is to become one of the world's leading and respected academic journals in the field of psychology of religion in academic journalism.

TDPD
Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

İthaf | Dedication

Türk Din Psikolojisi Dergimizin
bu sayısını
Türk din psikolojisi tarihinde
önemli bir yeri olan
ve
alanda ilk doktor unvanını alan
akademisyen din psikoloğu
Prof. Dr. Neda Armaner hanımefendinin
aziz ruhuna
ithaf ediyoruz.

Prof. Dr. Neda Armaner
(1920-2022)

TDPD
Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

İçindekiler | Contents

■ **İthaf** | Dedication……..7
■ **Editörden** | From Editor…….....9
■ **Makaleler** | Articles

Boşanmış Aile Çocuklarının Sosyal Uyum Süreçleri ile Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma
A Study on the Relationship Between Social Adaptation Processes and Religiosity Levels of Children of Divorced Parents
Amine Akdemir……...…...…….11-46

Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri
Adolescence and Its Basic Problems in Terms of Developmental Psychology and Psychology of Religion
Asude Coşkunsever……..……...……..…….....…….47-80

Din Hizmetlerindeki İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Örneklemi
Examination of Communication Skills in Religious Services in Terms of Some Variables: Sample of Presidency of Religious Affairs Personnel
Mustafa Memiş ……..……...……81-101

İslam Dünyasında Din Psikolojisi Çalışmaları (800-1406): Genel Bir Değerlendirme
Psychology of Religion Studies in the Islamic World (800-1406): A General Overview
Cengiz Maden……...……...……...…….....…103-129

Psiko-Fenomenolojik Açıdan Yahudilikte Arınma Ritüelleri
Purification Rituals in Judaism from Psycho-Phenomenological Perspective
Mustafa Turhal….……...……...131-168

Türk Din Psikolojisinde Öncü Bir İsim: Hüseyin Peker Üzerine Biyografik Bir Araştırma
A Leading Figure in Turkish Psychology of Religion: A Biographical Research on Hüseyin Peker
Mustafa Koç……...……..…169-231

■ **Kitap İncelemeleri**| Book Reviews

Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi
The Psychology of New Religious Movements
Mustafa Atak…….....…….……233-243

Din Psikolojisinin 300'ü
300 of the Psychology of Religion
Ali Yüksel……..…….…..……...……..…..…….245-252

■ **Söyleşi**| **Interview**

Prof. Dr. Neda Armaner (1920-2022)
Professor Neda Armaner (1920-2022)
Halime Hilal Taşkın.……...…….……253-259

■ **Yazar Bilgileri**| Author Information……..…261-263
■ **Yayım ve Yazım İlkeleri**| Principles of Publishing and Writing.....265-268

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion
Sayı: 5 ● Haziran 2022 ● 131-168
Issue: 5 ● June 2022● 131-168

Psiko-Fenomenolojik Açıdan Yahudilikte Arınma Ritüelleri

Purification Rituals in Judaism from Psycho-Phenomenological Perspective

Mustafa Tural

Dr. Öğr. Üyesi
Kayseri Üniversitesi
Develi İslami İlimler Fakültesi
E-posta: mustafatural@kayseri.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8755-8319
Kayseri / Türkiye

Assistant Professor
Kayseri University
Develi Faculty of Islamic Sciences
E-mail: mustafatural@kayseri.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8755-8319
Kayseri / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü ● Article Type	Araştırma ● Research
Geliş Tarihi ● Received	01 Kasım 2021 ● 01 November 2021
Kabul Tarihi ● Accepted	07 Haziran 2022 ● 07 June 2022

Özet

Arınma ritüelleri, maddi veya manevi kirlilikten arınmak, ibadete başlamak veya kutsalı tecrübe etmeye uygun hale gelmek için yapılan uygulamalardır. Yahudilikte var olan arınma ritüellerinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada; belge tarama modeliyle ulaşılan veriler neticesinde arınma ritüellerinin ne zaman veya hangi durumlarda yapıldığının analitik tespiti için fenomenolojik yöntem, arınma ritüellerinin hangi malzemeler kullanılarak ve ne şekilde yapıldığının analitik tespiti için morfolojik yöntem kullanılmıştır. Yahudilikte var olan arınma ritüellerinin otantikliği veya orijinalliği gibi konularla zamanla Yahudi toplumunda ortaya çıkmış olan heretik akımlarda görülen uygulama farklılıkları gibi unsurlar göz ardı edilerek kapsam dışında tutulmuştur. Bu çalışmayla ulaşılan bulgular ve yapılan değerlendirmelerin bir başka din ile Yahudilik arasında, arınma ritüelleri üzerine yapılacak karşılaştırmalı herhangi bir çalışmaya katkı sunacağı varsayılmaktadır. Manevi arınmayı gerçekleştirdiğine inanan kişilerin psikolojik rahatlama hissetmesine yardımcı olan arınma ritüellerinin şekillendirdiği hijyen anlayışının halk sağlığına da katkısı bulunmaktadır. Bu yüzden dinlerde var olan arınma ritüellerinin incelenmesinin faydalı olacağı varsayılmaktadır. Yahudilikte, arınma ritüelleri için belirlenen kurallar ve uygulamaların kapsamı kirlilik ve suçluluk psikolojisiyle birlikte işlenmiş ve arınma olgusu yazgıyla ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda bu ritüellerin düzenli olarak yapılmasını sağlamak için birçok psikolojik ve toplumsal müeyyideler geliştirilmiştir. Herhangi bir nedenle arınma ritüellerini yerine getiremeyenlerin kendilerini kirli, tanrısal inayetten yoksun ve korumasız hissetmesi ve bu dönemde yaşadığı talihsizliklerle kendi kirliliği arasında bir bağ kurmasını sağlamaya yönelik yaptırımlar belirlenmiştir. Ritüelleri kasten yapmayanlar ise dışlanarak cezalandırılmıştır. Fenomenolojik açıdan Yahudilikteki arınma ritüellerinin; geçiş mensekleri olan doğum, düğün ve ölüm gibi durumlarda, uykudan uyanma ve yemek yeme gibi gündelik aktivitelerde, ibadete başlamadan veya ibadethaneye girmeden önce ve dini açıdan kutsal olan günlerde ve bayramlarda yapıldığı görülmüştür. Tipolojik açıdan maddi ve manevi arınma çeşitlerinin tespit edildiği arınma ritüellerinin Morfolojik açıdan; suyla yıkamak, ateşle yakmak, dua etmek, oruç tutmak, muska takmak, günahını itiraf etmek, tövbe etmek, sadaka vermek, fidye ödemek, kurban kesmek veya gulfe (prepisyum) derisi kesilmek suretiyle değişik şekillerde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler
Din psikolojisi • Yahudilik • Ritüel
Temizlik • Arınma

Abstract

Purification rituals are performed to purge away material or spiritual pollution to begin worship or to be ready to experience the sacred. In this study, which aims to examine the purification rituals in Judaism, document scanning model was used. The phenomenological method was used for the analytical determination of when or in which situations the purification rituals were performed. Likewise, the morphological method was used for the analytical determination of which materials and how the purification rituals were performed. Issues such as how authentic or how original the purification rituals are in Judaism are excluded. Likewise, the differences in practice seen in the heretical currents in the Jewish community are excluded. It is assumed that the findings and evaluations of this study will contribute to a comparative study on purification rituals between other religions and Judaism. The understanding of spiritual absolution shaped by purification rituals, which helps people who believe that they realize spiritual purification to help feel psychological relief, also contributes to public health. The rules and scope of purification rituals are handled together with the psychology of impureness and guiltiness. In addition, the phenomenon of purification has been associated with the destiny. At the same time, many psychological and social sanctions have been developed to ensure that these rituals are performed regularly. It is intended that those who cannot fulfill the purification rituals for any reason will feel unclean, unprotected, and devoid of divine grace. It was asked to establish a link between the misfortunes experienced during this period and the impureness of the person himself/herself. Those who did not perform the rituals deliberately were excluded from society and punished. In terms of phenomenology, it has been seen that the purification rituals in Judaism are performed in the following situations: These are occasions such as birth, wedding and death, daily activities such as waking up from sleep, and eating, before starting worship or entering a place of worship, holy days and religious festivals. Purification rituals have typological types of material and spiritual purification. These rituals are performed in different ways in terms of morphology. These rituals are performed in forms of water washing, burning with fire, praying, fasting, wearing amulets, confessing one's sin, repenting, giving alms, paying ransom, sacrificing animals or having a circumcision.

K e y w o r d s
Psychology of Religion • Judaism • Ritual
Cleaning • Purity

Giriş

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet birbirlerine yakın coğrafyalarda neşet etmiş, aynı dil ve soy ailesine (*Semitik*) mensup olan toplulukların dinleridir. Semitik dinler, Mezopotamya topraklarının dini olmakla birlikte zamanla evrensellik kazanmış ve Dünya'nın farklı bölgelerinde yaşamakta olan pek çok ulus tarafından benimsenmişlerdir. Semitik dinlerdeki pek çok müşterek olgudan birisi olan arınma (*Taharat*) fenomeni de bu dinlerin müntesiplerince benzer ritüellerle gerçekleştirilmektedir.

Arapça gibi İbranice de Semitik dil ailesine mensuptur (Hackett, 2006: 229). Dolayısıyla Arapçada 'Taharet' kelimesiyle ifade edilen arınmış olma durumu, İbranicede de benzer şekilde 'Taharat' kelimesi ile ifade edilmiştir. Yahudilikte 'Taharat' kelimesiyle, 'manevi saflık, temizlik hali' veya 'kutsala yaklaşmanın ön şartını yerine getirme' durumu kastedilmektedir (Farsi, Vayikra, 2010: 896). Yahudilikte 'Taharat' kelimesi, önceleri 'banyo yapmak' anlamında kullanılmakta iken Babil sürgünü sonrasında teneşşir tahtasına (*Taharah board*) yatırılan cesedin iki kişi tarafından gül, mersin veya farklı baharat esansları katılmış su ile yıkanmasına da Taharat denilmiştir (Eisenstein, 1905: 668). Ayrıca İslamiyette 'Taharet' kelimesinin, Hayız (*Regl*) veya Nifas (*Lohusalık*) halinin bitmesinin ardından yıkanmayı ifade ediyor olması gibi (Öğüt, 2010: 382) Yahudilikte de regl (*Niddah*) durumu sona eren veya doğumun ardından bekleme süresini (*erkek bebekte 7 gün, kızda 14 gün*) tamamlayan bir bayanın su dolu havuza (*Mikve*) girmek suretiyle tüm bedenini yıkamasına da Taharat denilmektedir (Unterman, 2007: 435).

Arınma süreci sadece gündelik yaşamda karşılaşılan kirlerden arınmayı ifade eden bir olgu değildir. Semitik dinlerin kutsal metinleri tarafından tanımlanan arınma olgusu aynı zamanda müntesiplerine var oluşa dair bir algı kazandırmaktadır. Yahudilik ve diğer Semitik dinlerin ontolojisi, insanın dünya hayatının başlamasının sebebini, ilk yurdunda (*Aden/Cennet*) işlediği bir suça bağlamaktadır (Tevrat, Yaratılış 3: 1-24); (Tanakh, 2009: 6); (Bakara 2/36). Dolayısıyla bu dinlerin eskatolojisi de ontolojiyle uyumlu olarak insanın dünyadaki hayatını bir nevi imtihan/arınma süreci olarak tanımlamaktadır. Dünyadaki hayatında tanrısal iradeye boyun eğmek suretiyle önceki hayatında işlediği suçtan arınmayı başarabilen kişiler kovuldukları ana yurtlarına dönmeyi başarabilecek olanlardır.

Yahudilikte var olan dinsel arınma olgusunu genel olarak teorik bir çerçevede incelemeyi amaçlayan bu çalışma, belge tarama modeliyle

verilere ulaşmayı, dinsel metinlerde var olan ritüelleri betimlemeyi ve sınıflandırmayı amaçlamaktadır. Yahudiliğin temizlik olgusunun tavsif ve tasvirinin yapılmasıyla elde edilen bulguların; Yahudilik ile diğer dinlerde var olan arınma olgularına dair yapılacak mukayeseli çalışmalara veri sağlayacağı umulmaktadır. Ayrıca dini kurallara sıkı sıkıya bağlı olan dindar kişilikler ile temizlik konusundaki algı ve tutumlarında aşırılık olan kişilikler arasındaki bağ üzerine yapılacak herhangi bir alan araştırmasına da katkı sunabileceği varsayılmaktadır.

Fenomenolojik açıdan arınma ritüelleri, dini öğretiler çerçevesinde tanımlanan kirlilik hallerinden birine maruz kalan inanç sahiplerinin bu durumdan kurtulabilmelerini mümkün kılan uygulamaların tamamıdır. Dolayısıyla kirliliğin ne olduğu veya kimin hangi davranış veya durum sebebiyle kirlendiği ve hangi malzemelerle nasıl temizlenebileceğinin bilgisi dinsel otorite tarafından ortaya konulmuştur. Bu durumda 'dinsel arınma' ve 'kişisel arınma' kavramları ön plana çıkmaktadır. Kişinin dinsel bilgilerden etkilenmemiş halinin 'kişisel temizlik' anlayışını yansıttığını varsayacak olursak, kişinin bireysel algısı çerçevesinde kendini temizleme gereksinimi hissettiği durumlar yani kişinin temizlik algısı diğer bireylerden farklı olacaktır. Örneğin dışarıdan eve gelen biri ilk olarak elini yıkarken bir başkası elini yıkamadan sofraya oturabilmektedir. Herkesin kendine has bir temizlik anlayışı vardır. Dinsel arınma olgusu ise nesneldir ve dinsel metinler tarafından belirlenir. Bu metinlere inançla bağlanan kişi, dini otoritenin tanımladığı 'kirlilik' ve 'temizlik' olgusunu sorgulamadan benimsemekte ve uygulamaktadır. Dolayısıyla 'dinsel arınma' olgusunun' 'kişisel arınma' algısı üzerinde belirleyici bir etkisi vardır.

Arınma ritüelleri kirlilik halinden kurtulmak için yapılmaktadır. Dolayısıyla arınma psikolojisi ile kirlilik psikolojisi iç içedir. Bu durumda kişi arınma ritüellerini yerine getiremediği durumlarda kendisinin kirli, korumasız, talihsiz ve tanrısal inayetten mahrum olduğunu düşenecek ve yaşadığı olumsuzluklar ile kirlilik hali arasında bir bağ kuracaktır. Arınma ritüellerini yerine getiren kişiler ise bahtlarının açık olduğuna inanıp kendilerini huzurlu ve mutlu hissedeceklerdir. Ritüelleri yerine getirdikleri için kendilerinin güvende olduğuna inanan kişilerin güven eğilimi arttıkça neden güvende olduklarına dair sorgulamaları ve bilgi gereksinimleri azalacaktır. Tıpkı bir mühendisin bilgisine sahip olmadığı halde, mühendisin bilgili olduğuna dair inanç taşıyan kişinin mühendisi sorgulamaması ve ona güvenmekte tereddüt etmemesi gibi (Koç, 2018: 33) arınma ritüellerini yerine getiren kişler de nedenini sorgulamaksızın kendilerini bir huzur ve güven ortamı içerisinde hissedeceklerdir. Dolayısıyla arınma ritüellerinin değerlendirilmesi gereken bir de psikolojik

boyutu vardır.

Ritüellerin tasviri ve tasnifinde yararlanılması düşünülen yöntembilim, psikolojiyle yakın bir ilişkisi olduğu ifade edilen (Ünal, 1999: 98-104) 'Tasvirci Din Fenomenolojisi'dir. Yahudilerin uygulamakta oldukları arınma ritüellerinin tarihte ilk olarak hangi toplumlar tarafından yapıldığına dair tartışmalar ile Yahudilikte zamanla ortaya çıkan uygulama farklılıkları veya mezhepsel anlayış farklılıkları gibi unsurlar kapsam dışı tutulacak ve dinler arasında herhangi bir aksiyolojik mukayase yapmaktan imtina edilecektir. Yahudiliğe ait dinsel metinlerin biçimlendirdiği inanç ve uygulama örneklerindeki benzer olay ve olgular gruplar halinde bir araya getirilerek tasnif edilecek ve anlamlarının tespiti yapılmaya çalışılacaktır.

Yahudilikte var olan arınma ritüelleri morfolojik açıdan; su veya ateş gibi unsurların kullanılmasıyla gerçekleştirilen fiziksel/maddi bir arınma şeklinde veya günahını itiraf etmek, tövbe etmek gibi uygulamalarla gerçekleştirilen psikolojik/manevi bir arınma şeklinde yapılmaktadır. Dolayısıyla morfolojiden tipolojiye yapılan geçiş ile belirginleşen iki arınma tipinden bahsetmek mümkündür. Bunlar yapılış şekillerine göre anlam kazanan ve genel olarak 'maddi arınma' ve 'manevi arınma' olarak isimlendirilen arınma ritüelleridir.

Maddi arınma ritüelleri ile manevi arınma ritüellerinin yapılış şekilleri açısından morfolojik farklılıkları bulunmakla birlikte fenomenolojik açıdan her ikisinin de yapılış amacı aynıdır. Her iki uygulama şeklinin de ortak amacı, yeni bir başlangıcı gerçekleştirmek ve ritüelin sonunda artık eski hal/durum ile aynı şey olmaktan uzaklaşmaktır. Eliade (1907-1986), su ile arınma ritüeli ile kişinin fiziksel, bedensel açıdan arınıyor olmasının yanı sıra aynı zamanda bu kişinin suçtan, günahtan, delilikten ve uğursuzluktan da arınıyor olduğuna dikkat çekmekte ve bu kişinin artık mabede girmeye, kurban sunmaya ve kutsalın iradesi altına girmeye hazır hale geldiğine vurgu yapmaktadır (Eliade, 2005: 234). Dolayısıyla 'suyla yıkanma' veya 'tövbeyle arınma' örneklerinde olduğu gibi kullanılan malzeme veya yapılış şekli açısından ritüellerin morfolojik farklılıklarının bulunduğu görülmektedir. Ancak her iki ritüelde de ortak amacın, uygulamanın sonunda eski kirlilik halinden kurtulup yeni ve temiz bir hale geçme arzusu olduğu anlaşılmaktadır.

Bedensel arınma sadece hijyen sağlamakla kalmayıp aynı zamanda psikolojik bir tatmin, huzur ve güven duygusunu da beraberinde getirmektedir. Aynı şekilde psikolojik arınma sayesinde manevi gelişim kaydeden bireyin diğer pek çok davranışı gibi hijyen anlayışı da olumlu yönde evrilmektedir. Yahudi mistisizmiyle de alakalı olan bu tarz bir

arınma neticesinde birey ile Tanrı arasında güçlü bir bağın kurulduğuna inanılmaktadır (Aksöz, 2015: 86-87). Dolayısıyla maddi arınma ile manevi arınma olguları iç içe geçmiştir.

a. Psiko-Fenomenolojik Açıdan Yahudilikteki Arınma Ritüelleri

Yahudilerin arınma ritüellerine doğum veya ölüm gibi önemli geçiş menseklerinde rastlanılmaktadır. Ayrıca gündelik hayatın sıradan aşamalarında da arınma ritüelleri uygulanmaktadır. Arınma ritüellerinin kendisi bizzat dinsel bir uygulamadır fakat başka bir aşamaya geçiş için yapıldığı durumlar da vardır. Bunu İslam dinindeki 'abdest-namaz' ilişkisine benzetmek mümkündür. Namaz için abdest şarttır ancak abdest müstakil bir ritüeldir ve başka sebepler (*Tavaf etmek, Kur'an okumak*…) için de yapılabilmektedir. Yahudilikteki el yıkama (*Netilat Yadayim*) ritüeli de böyledir. İbadetlere başlamadan önce yapılabildiği gibi sabah kalkınca, yemeklerden önce ve sonra veya tırnaklar kesildikten sonra da yapılabilmektedir. Ancak Tanrısal bir yakınlaşma hali olan ibadetlere başlamadan önce, ibadethane gibi kutsal mekânlara girmeden önce veya kutsal günlerde (*Şabat, Pesah*…) arınma ritüelleri daha bir önem arz etmektedir zira kişi ancak arınmış olarak kutsalı tecrübe etmeye hak kazanabilecektir.

a.a. Doğum ve Ölümle İlgili Arınma Ritüelleri

Doğumun ardından göbek kordonu kesilen bebek yıkanır, tuzlanır ve kundaklanır. Sekizinci güne gelindiğinde kız çocuklarına isim verme ritüeli (*Vijola*) yapılır. Erkek çocuğa ise önce sünnet (*Berit Mila*) merasimi yapılıp ardından isim verme ritüeli yapılarak anne ve çocuğun sıhhati için dua edilir (Niyaz, 2019: 87-93). Tevrat'a (*Tora*) göre sünnet derisinin (*Gulfe, Prepisyum*) kesilmesi ritüelinin temeli İbrahim (*Avraam*) peygambere dayanmaktadır (Tevrat, Yaratılış 17:7-14); (Tanakh, 2009: 27). Yahudiliğe girmeyi ifade eden sünnet ritüeli, doğan her Yahudinin Tanrı'nın vaadinin mirasçısı olmasını sağlayan bir uygulamadır (Atasağun, 1996: 27). Tanrı ile İbrahim peygamberin yaptığı antlaşmanın belirtisi olan bu ritüel, Yahudilerin dünyanın öbür ucuna gitseler bile kendilerinin farklı olduğunu unutmamalarına, başka uluslarla kaynaşmamalarına ve kendi kültürlerini korumalarına katkı sağlamaktadır (Brenner, 2008: 25).

Sünnet ritüelinin önemine vurgu yapan Tanah (*Tanakh*), oğlunun sünnet ritüelini vaktinde yerine getirmeyen Musa peygambere (*Moşe Rabenu*) Tanrı'nın öfkelendiğini ve yılan suretinde bir melek gönderdiğini anlatmaktadır. Melek, Musa peygamberi başından uyluğuna kadar yutar

ve Musa peygamberin karısı (*Sippora*) yerden aldığı keskin bir taş ile oğlunun sünnet derisini kesip Musa peygamberin ayaklarına dokundurur bunun üzerine Tanrı, Musa peygamberi öldürmekten vazgeçer (Tevrat, Çıkış 4: 24-26); (Tanakh, 2009: 109); (Farsi, Şemot, 2004: 36-37). Tanah'ta ismi geçen her peygamber önemlidir ancak Tanah'taki önemli figürlerin başında yer alan Musa peygamberin dahi Tanrı'nın buyruklarına uymadığı takdirde cezalandırıldığının anlatıldığı bu hikâyede aynı zamanda sünnet ritüelinin önemine de vurgu yapılmıştır. Zira bu ritüel bir ihtida merasimi, bir geçiş menseki ve Yahudi/Musevi olmanın işaretidir. İbrahim peygamberin Tanrı'ya olan bağlılığının ifadesi ve yapılan antlaşmanın nişanesi olan bu ritüel ile her Yahudi Tanrı'ya olan bağlılığını ifade etmiş olmaktadır. Sünnet ritüeli sonrası kişi, artık eski sıradan halinden arınmış ve Tanrı'nın has kulları arasına girmiş olmaktadır.

Her Yahudi doğduğu andan itibaren Musevilik dininin bir müntesibidir. Sünnet ritüeli bu durumu tescilleyen bir uygulamadır. Ancak bir Yahudi bu durumu kabul etmeyip dinden çıkmayı göze alabilir. Bu durumda kişiye ceza uygulanır ve hayatı (Yetkin, 2015: 50-52), nikâhı ve miras hakkı tehlikeye girer, ölünce cenaze merasimi düzenlenmez ancak yine de bu kişi Tanrı tarafından Yahudi seçildiği için doğuştan Musevidir ve istese de bu durumu değiştiremez (Kurt, 2004: 63-65). Museviliğe göre bu kişinin dinden çıkması teknik olarak imkânsızdır. Bu kişi dinini terk ederek büyük günah işleyen biri (*Kofer, Mumar, Meshummad*) durumuna düşer ancak günahkâr da olsa hala Yahudidir ve Halaka (*Yahudi Şeriatı*) hükümlerine göre cezalandırılır (Noy, 2007: 275-276).

Yahudi (*İsrailoğlu*) olmak ırksal bir özelliktir ve ırklar Tanrısal irade tarafından belirlenir. Dolayısıyla sonradan Yahudi olunamaz ancak kişi kendi iradesi ile Musevi olmayı tercih edebilir. Bu durumda bu kişi adeta yeniden doğmuş ve eski kirli (*inançsızlık*) halinden arınmış kabul edilir. Museviliğe girmeyi tercih eden kişi üç yetkiliden oluşan dinsel bir heyetin (*Bet-Din*) önünde Musevi olduğunu beyan edip bağlılık yemini eder. Ardından bu kişi içi su dolu bir havuza (*Mikve*) dalarak bir nevi boy abdesti (*Tevila*) alır (Besalel, 2001: 408-409). Ayrıca bu kişinin sünnet olması da gerekmektedir (Blech, 2003: 294,349). Bu ritüelleri gerçekleştirerek Museviliğe giren kişi maddi ve manevi arınmasını tamamlayarak inançsızlık halinden arınmış olur hatta bütün geçmişinden sıyrılarak adeta yeniden doğmuş gibi olur.

Yahudilikte doğumla ilgili ritüellerde iki belirleyici unsur vardır. İlki, doğan çocuğun cinsiyetidir. İkincisi ise doğumun sıralamasıdır. Doğan her erkek çocuk sünnet derisinin kesilmesiyle tıpkı İbrahim peygam-

ber arketipinde olduğu gibi eski halinden arınmış ve Tanrı ile yaptığı antlaşmayı kanıyla imzalamış olmaktadır. Ancak doğan erkek çocukları arasındaki doğum sıralaması da önemli ve belirleyicidir. Zira Tevrat'a göre anne rahminden doğan ilk erkek çocuk Tanrı'ya adanmış bir Behor'dur (Tevrat, Çölde Sayım 8: 16-17); (Tanakh, 2009: 276) ve kardeşlerinden üstün olup mirastan iki kat fazla pay almaya hak kazanmıştır (Farsi, Devarim, 2009: 1002-1003). Behorlar, Tanrı'ya adandığı için doğan ilk erkek çocukların Tanrı'ya hizmet etmek üzere idari/dini otoritelere (*Kohen*) verilmesi gerekmektedir. Babası, oğlunun Tanrı'nın hizmetinde çalışmasına razı olabilir. Ancak bunu istemiyorsa Kohenlere 5 gümüş para (*Şekel*) vererek Behor olan oğlunun fidyesini (*Pidyon*) ödemelidir. Böylece çocuk Behorluktan arınıp sıradan biri haline gelir (Behar, 2009: 180-185). Arınma ritüelleri, genellikle kirleneni kirlilik halinden arındırmak için yapılır ancak Pidyon Aben (*Fidye verme*) ritüeli, Behor olan çocuğu kutsallıktan arındırmak, çocuğun üzerindeki kutsallığı kaldırmak için yapılmaktadır.

Yahudi inancına göre ölüm olayı manevi bir kirliliği (*Tuma*) de beraberinde getirmektedir. Tuma kelimesi ile hijyenik açıdan kirlilikten ziyade ritüel şartlarına uygunsuzluk halinin kastedildiği ifade edilmektedir (Yüksel, 2003: 113). Ölen kişinin kirli (*Tame*) olmasının yanı sıra henüz ruhunu teslim etmemiş, ölüm döşeğindeki bir kişi (*Goses*) dahi kirli olarak addedilmekte ve bu kişinin bulunduğu yerden dört adım mesafede bulunan çevresini manevi açıdan kirlettiğine inanılmaktadır. Ölen kişinin cesedi ise tüm evi manevi açıdan kirletmektedir. Bundan dolayı Harun peygamberin soyundan gelen dini/idari önderler (*Kohen*) (Altuncu, 2019: 45-46), içinde ölü olan bir eve veya mezara yaklaşamazlar. Cenazenin çıktığı evin tamamı manevi kirlilikle dolmuştur hatta komşu evlere bir geçiş varsa o evler de manevi açıdan kirli olmuştur (Behar, 2009: 426-427). İnsanın ölümüyle birlikte ruhsuz kalan beden hem kirli hem de kirletici olarak kabul edilmiş ve içinde bulunduğu mekanı kirlettiğine inanılmıştır. Aynı şekilde içerisinde plasenta bulunan bir ev de kirli sayılmıştır (Talmud, Niddah 26a)

Yahudiliğe göre ruhunu teslim etmek üzere olan kişiye (*Goses*) dokunmak yasaktır ve sadece evde yangın çıkması halinde Goses'e dokunulabilir. Goses'in yanında bağırıp ağlanmaz, gürültü yapılmaz, Goses yalnız bırakılmaz ve başucunda Tora (*Tevrat*) ve Teilim (*Zebur*) okunur. Ölüm döşeğindeki kişi ruhunu teslim edince ölenin gözleri kapatılır, eğer ölenin oğlu varsa bunu o yapmalıdır. Ayrıca ölüm bir kirlilik hali doğurduğu için cenaze evi ve yakınındaki üç evde bulunan su kapları boşaltılır. Ölenin Yahudi olup olmaması fark etmez cenaze evinin sağındaki ve solundaki diğer üç evde Yahudiler oturuyorsa içi su dolu bütün kapları

boşaltırlar (Behar, 2009: 383-384). Bu şekilde evi arındırıp ölüm halinin sebep olduğu manevi kirliliğin kendilerine bulaşmaması için önlem almış olurlar.

Yahudiliğe göre birinin ebeveyni, evladı, kardeşlerinden biri veya eşi vefat ettiyse bu kişiye Onen denir ve bu kişi cenazenin defin işlemleri bitinceye kadar bazı kurallara uymak zorundadır (Farsi, Vayikra, 2010: 885). Onen, yasta olduğu için et yemekleri yiyemez, şarap içemez, eşine yaklaşamaz. Kirli olduğu gerekçesiyle dini yükümlülüklerin çoğundan muaftır. Tora okuyamaz, dualara ve ibadetlere katılamaz. Ellerini yıkama (*Netilat Yadayim*) ritüelini yapar ancak dualarını (*Beraha*) okuyamaz. Yemeklerden sonra yapılan yemek dualarını (*Birkat Amazon*) okuyamaz hatta başkasının yaptığı yemek duasına 'Amen' dahi diyemez. Onen henüz akıl bâliğ (*Bar Mitzva*) olmamış bir çocuksa Şema ve Amida dualarını okuyabilir. Değilse bunlardan da muaftır. Cenaze gömüldükten sonra Onen'lik durumu da sona ermiş olur (Behar, 2009: 385-389). Bu kurallar sayesinde cenazeye temas eden Onen'in manevi arınmasını tamamlayıncaya kadar dinsel ayinlerden uzak durması sağlanmış olmakla birlikte yaşadığı zorlu süreci daha kolay atlatması da sağlanmış olmaktadır.

Yahudilikte, ölen kişinin hatırasının yaşatılmasına (*Azkara*) önem verilmektedir. Ölenin çocuklarının oruç tutması, Tora okuması, ölen için dualar yapması, sadakalar dağıtması, mezarını ziyaret etmesi ve kandil veya mum yakması dini bir sorumluluktur (Behar, 2009: 430-435). Ölenin ruhunun şad olması, günahlardan arınmış olması ve öte âlemde huzur bulması için yapılan bu ritüeller aynı zamanda geride kalanların zihninde ölen kişinin hatırasının canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır. Dinsel bir ritüel olarak yapılan bu uygulamaların aynı zamanda bireylerin psikolojileri üzerinde de olumlu tesirleri olmaktadır. Zira bireylerin ölüm korkularına dair psikolojik mekanizmaların denge halinde kalabilmesi için ölümün daima hatırda tutulan bir tehdit olarak algılanmasından ziyade belirli aralıklarla yaşanan hadiseler çerçevesinde hatırlanarak bilinç üstüne çıkarılmasının daha sağlıklı bir durum oluşturduğu ifade edilmektedir (Koç, 2002: 19).

a.b. Güne Başlamadan Önce Yapılması Gereken Arınma Ritüelleri

Arınma ritüelleri, kişinin uyanıp yataktan kalkmasıyla birlikte başlamaktadır. Dini ritüellerini düzenli olarak yerine getiren bir Yahudinin uyanır uyanmaz yapması gereken bazı şeyler vardır. Bunları gerçekleştirmeyen bir Yahudinin rutin hayatına arınmış olarak başlaması mümkün değildir. İnançlı bir Yahudi, sabah uyanır uyanmaz ilk olarak şükür duasını (*Mode Ani*) okumalıdır. Yahudi inancına göre uyku hali bir nevi ölüm

gibidir. Bu yüzden Yahudiler uyandıkları zaman henüz ayağa kalkmadan ve ellerini yıkamadan önce kendilerini tekrar dirilttiği için Tanrı'ya şükranlarını arz etmek zorundadırlar. Bunun için uyanır uyanmaz; *Ey ebediyen yaşayan Kral, canımı büyük iyiliklerinle geri verdiğin için Senin önünde teşekkür ediyorum; Sana olan inancımız büyüktür* anlamına gelen 'Mode Ani' duasını okurlar (Behar, 2009: 71).

Bir Yahudi uyandıktan sonra ilk olarak Mode Ani duasını okur ve yataktan kalkar kalkmaz ilk iş olarak ellerini yıkamak zorundadır. Bu ritüele 'Netilat Yadayim' denir. El yıkama ritüeli sadece yataktan kalkınca yapılan bir uygulama değildir. Yahudilerin amentüsü olarak ifade edilen (Yasdıman, 2002: 108) Şema duasını okumaya başlamadan önce, def'i hacetten sonra, tırnak kesince, ayakkabı çıkarılınca, saç taranınca, cenaze merasiminden sonra, cinsel yakınlaşmadan sonra, yemekten önce ve sonra da eller yıkanarak Netilat Yadayim yapılmaktadır (Berenbaum, 2007: 112).

Uykudan uyanan bir Yahudi dini açıdan kirlidir. Bu yüzden ağzına, burnuna veya gözüne dokunmadan önce mutlaka ellerini yıkamalıdır. Kirlilik halindeyken bir Yahudi sadece dört adım atabilir daha fazla yürüyemez. Bu yüzden Yahudiler yataklarının yanı başına su kabı koymaktadırlar. Netilat Yadayim yapılırken, su kabı sağ elle tutulup sol ele aktarılır. Sol elden sağ ele üç kere su boşaltılarak ovuşturulur. Daha sonra su kabı sağ ele alınıp sol ele üç kere su boşaltılarak ovuşturulur. Yahudiliğe göre eğer musluk suyu ile eller yıkanıyorsa, suyun insan kuvvetiyle akıtılmasını sağlamak için musluk üç kere açılıp kapatılmalıdır. Eller kurulandıktan sonra *Bizleri emirleriyle kutsayan ve bizlere ellerimizi yıkamamızı emreden evrenin kralı Tanrımız, sen mübareksin* duası yapılır. Netilatını ve duasını yapmış bir Yahudi artık temizlenmiş ve arınmıştır. Netilat yapmamış bir Yahudi kirli sayıldığı için kimseye dokunamaz. Eğer dokunursa dokunduğu kişiyi de kirletmiş olur ve o kişinin Netilat yaparak temizlenmesi gerekir. Gün içinde tırnak kesmek, ter silmek, cenaze merasimine katılmak gibi durumların yaşanması halinde tekrar eller yıkanarak Netilat yapılır ancak bu gibi durumlarda dua okunmasına gerek yoktur. Def'i hacetten sonra ise hem eller yıkanır, Netilat yapılır hem de Aşer Yatsar (…*Tüm bedenlerin doktoru olan ve gizemli işler yapan Tanrımız; sen mübareksin*) duası okunur (Behar, 2009: 73). Yahudilikte uyku hali ölüm gibidir. Ölüm ise dini açıdan manevi bir kirlilik olarak görülmektedir. Ayrıca Yahudilikte bir kişinin kendi vücudunun kapalı yerlerine dokunması Netilat yapmayı gerektiren bir kirlilik sebebidir. Bu yüzden uykudan kalkan bir Yahudi hem Netilat'ı yapmalı hem de duasını okumalıdır. Böylece hem maddi kirlerinden hem de manevi kirlerinden arınmış olacaktır.

Bir Yahudinin uyandığı zaman yapması gereken bir diğer ritüel ise Tefilin adı verilen deriden bir kutunun içinde saklı olan bir muskayı (*Phylacteries*) alnına ve sol koluna takması ve duasını okumasıyla gerçekleşir. Tefilinler deri kordonlarla alına ve sol kola sarılarak bağlanırlar [bkz. Ekler/Resimler: Resim-1 ve Resim-2]. Sol kola takılana 'Shel Yad' veya 'Shel Zeroa' denilirken, başa takılana ise 'Shel Rosh' denilmektedir. (Greenstone, 1905: 22). Bu ritüeli yapmayan kişi henüz arınmamıştır ve güne başlama hakını kazanmamıştır. Bu ritüel yapılmadan yemek yenmez, işe gidilmez hatta Tanrı'nın esmasından biri olduğu gerekçesiyle 'Şalom' kelimesi kullanılarak selam verilmez. Selam verme ihtiyacı hâsıl olursa sadece 'günaydın', 'iyi sabahlar' anlamına gelen 'Safra Tava' veya 'Boker Tov' ifadeleri kullanılabilir (Behar, 2009: 74).

Tefilinler'in içinde Tevrat'ın (*Torah*) iki kitabından dört bölüm (*Exodus 13:1-10; 13:11-16 ve Deuteronomy 6:4-9; 11:13-21*) yazılıdır [*bkz. Ekler/Metinler: Metin 1, 2, 3, 4.*] Bu metinlerde, Mısır'dan çıkışları esnasında Tanrı'nın Yahudilere yaptığı mucizevi yardımlara atıf yapılarak Yahudilerin tüm kalpleriyle Tanrı'ya bağlı kalmaları ve bu bilgileri çocuklarına anlatmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bilgilerin sürekli canlı tutulmasını sağlamak için Yahudilerin Tefilin metinlerini bir nevi muska şeklinde ellerine, alınlarına bağlaması, kapıların ve çerçevelerin üzerlerinde bulundurması Tevrat'ta emredilmektedir.

Tefilin takma uygulaması, hatıraların pekiştirdiği bir inanç ile Yahudilerin geleceğe ümitle bakması ve bir projeksiyon oluşturması açısından oldukça güçlü bir güdüleyicidir. Zira Tefilinlerde yazılı olan Tevrat metinleri sibak ve siyakıyla birlikte incelendiğinde bu metinlerde; Tanrı'nın kurallarına (*Mitzva*) uygun bir hayat yaşamaları halinde Yahudilerin Tanrı'nın inayetiyle kendilerinden çok daha güçlü düşmanlara karşı zafer kazanacağı ve onların yurtlarını ele geçireceği anlatılmaktadır. Hatta Tevrat'ın ifadesiyle ayak bastıkları her toprak Yahudilerin mülkü olacaktır. Ülkenin sınırları ıssız bucaksız çöllerden Lebanon'a (*Lübnan*), Euphrates (*Fırat*) nehrinden denizin (*Akdeniz*) sahillerine kadar genişleyecektir (Tevrat, Yasa'nın Tekrarı 11: 22-25); (Tanakh, 2009: 365). Dolayısıyla Tefilin takmak hem dini hem de milli unsurları olan ve yaptırımlarla devamlılığı sağlanan bir ritüeldir. Tefilin takmayan bir Yahudinin temiz sayılmaması psikolojik bir müeyyidedir. Sabah uyandığında Tefilin takmamış olan bir Yahudinin henüz arınmadığı gerekçesiyle günlük hayatına başlamasının, herhangi bir işe girişmesinin yasaklanıyor oluşu, milli şuurun ve dini değerlerin psikolojik yaptırımlarla takviye edilmesini sağlamaktadır.

Tefilin takma ritüeli, büyüyle ve Gnostiklerin Signum Serpentinum'u ile ilişkilendirilmektedir (Blau, 1905: 27). Ayrıca farklı dinlerin inanç ve uygulmalarında da Tefilin takma ritüelinin benzerlerine rastlanmaktadır [bkz. Ekler: Resim-3 ve Resim-4]. Ancak Yahudilerin Tefilin'i, kutsalın müdahalesi ile gerçekleşen bir kurtuluşu (*Mısır'dan Çıkış*) anımsatarak geçmiş ve gelecek arasında tarihsel bir bağ kurması ve yeni nesil Yahudilere ulusal inanç ve bilinç aktarımı yapması bakımından eşsiz bir uygulamadır.

Dünya'nın birbirinden uzak pek çok değişik coğrafyasında dağınık halde ve birbirlerinden kopuk olarak yaşamış olmalarına rağmen Yahudilerin gittikleri yerlerde asimile olmadan kültürlerini muhafaza etmelerinin temelinde bu ritüeller yatmaktadır. Elindeki Tefilin'i yanlışlıkla düşüren birinin kefaret orucu tutmak (*Taanit Tsom*) veya sadaka (*Tsedaka*) vermek zorunda kalması gibi kurallarla (Behar, 2009: 83) kudsiyeti pekiştirilen Tefilin takma ve içindeki metni okuma ritüeli, bir nevi psikolojik müdahale aracıdır. Bu uygulama sayesinde her bir Yahudinin Tefilin metinlerini içselleştirmesi, metinlerin muhtevasını zihninde canlı tutması ve yeni kuşaklara aktarması sağlanmış olmaktadır.

Tefilin takmak ve Tefila okumak bütün Yahudiler için sadece dinsel bir figür olmaktan öte ulusal şuuru canlı tutan kültürel bir mirastır. Günümüzde Seferadlar (*Sephardim*) Tefilin'in deri kordonunu saat yönünde takarken, Aşkenazlar (*Ashkenazim*) ise saatin ters yönünde takmaktadırlar (Rabinowitz, 2007: 579). Bunun gibi ufak tefek uygulama farklılıkları olmakla birlikte günümüzde Tefilin takma ritüeli; yeryüzüne dağılmış olan bütün Yahudiler için geçmişte yaşanmış olaylar ve gelecekte yaşanılması arzulanan hayat arasında inanca dayalı bir bağ kuran ve ülküsel açıdan onları birleştiren bir uygulamadır. Ayrıca Yahudiler Tefilin metinlerinden bir kısmını (Deuteronomy *6: 4-9; 11: 13-21*) deriye yazıp rulo haline getiriler ve bunları (*Mezuza*) evlerinin kapılarına çivilerler. Eve girip çıkarken bunlar öpülür, dışarıya çıkılırken de Mezuza'ya elle dokunularak *Tanrım, sen benim koruyucumsun. Evden çıkışımda ve eve girişimde lütfen beni koru* diyerek dua edilir (Behar, 2009: 85). Bu şekilde ritüelin kapsamı daha da genişletilmiş ve Tefilin metinlerinin verdiği mesajın canlı tutulması pekiştirilmiş olmaktadır. Bu ritüeli gerçekleştirenler kendilerini Tanrı'nın koruma kalkanı altında hissedecek ve Tanrısal inayet sayesinde başarılı olacaklarına inanacaklardır.

Tefilin takılıp Tefila metinleri okunmadan kahvaltı sofrasına oturulmaz, bir şey yenmez içilmez, yola çıkıp işe gidilmez (Behar, 2009: 73-74). Kısacası bu ritüeli yerine getirmeyen bir Yahudi arınmamıştır, hayata başlama hakkı kazanmamıştır. Tanrısal inayetten mahrumdur ve her

ne yaparsa yapsın yaptığı işte muvaffak olamayacaktır. Tefilin'de yazılı olan Tevrat metinlerinin ortak öğretisi, yetişkin bir Yahudinin Tanrı'ya sadakatini sağlamayı ve yeni nesillere bu bilinci aktarmayı amaçlamaktadır. Bu metinlerde, Yahudilerin Mısır zulmünden Tanrı'nın inayetiyle nasıl kurtulduğu hatırlatılmakta, Tanrı'ya sadık kalmaları halinde benzeri mucizelerin gerçekleşeceği, düşmanlarına galip gelecekleri ve ayak bastıkları her toprağa sahip olacakları ifade edilmektedir. Bu ritüelin her sabah tekrarlanması bir nevi yarı dinsel yarı ulusal bir marşın okunması gibidir. Böylece her sabah Tefilin takıp bu bilgilerin yazılı olduğu metinleri okuyan bir Yahudinin, Tevrat'ın bu öğretisini hiçbir zaman hatırından çıkarmaması sağlanmış olmaktadır.

a.c. Yemekle İlgili Arınma Ritüelleri

Başka dinlere mensup olanlar tarafından hazırlanan yemekleri yemeyip onların dokundukları yiyecekleri kirli sayan Yahudilerin yiyecekler konusundaki kurallara olan bağlılıklarının özünde kutsal gıdalar ile beslenerek takdis olacaklarına ve Tanrı'ya yakınlaşacaklarına dair inancın yattığı ifade edilmiştir (Mammadli, 2013: 94). Bu yaklaşıma göre dinen temiz sayılan gıdaların tüketilmesi aynı zamanda kudsiyete ulaşmanın aşamalarından biri olarak görülmüştür.

Yahudi dinine göre ekmek yemeye başlamadan önce her Yahudinin elleri temiz olsa bile yine de ellerini yıkaması (*Netilat*) ve bereket (*Beraha*) duasını okuması gerekmektedir. Ekmeğin miktarı 59 gramdan az ise Beraha okunmayabilir ancak yine de eller mutlaka yıkanmalıdır. Ayrıca ekmeği bölebilmek için sofrada tuzun bulunması da gerekmektedir. Eğer masada tuz yoksa ekmek kesilmez zira Beraha'dan sonra ekmeğin bir parçasının tuza batırılıp yenmesi gerekmektedir. Sabah kalkınca ellerin üç kere yıkanması gerekirken yemek için yapılan el yıkamada ellerin iki kere yıkanması yeterli görülmüştür. Eller sargılı veya yaralı ise kalan kısım yıkanır. Kullanılacak su temiz olmalı ve daha önce kullanılmamış olmalıdır. Seyahate çıkan biri yolda su bulamayacağından endişe ediyorsa sabah Netilat'ını yaparken gün boyu yiyeceği öğünler için de niyet edebilmektedir. Su bulma imkânından tamamen yoksun olan kişiler ise ellerini yıkamadan yemeğe başlayabilmektedirler. Sofradayken kişinin kulağına, burnuna veya vücudunun kapalı bölgelerine dokunması yasaktır. Eğer kişi farkında olmadan böyle bir şey yaparsa tekrar ellerini yıkayıp yemeğe o şekilde devam etmesi gerekmektedir (Behar, 2009: 123-126). Farkında olmadan vücudunun bazı bölgelerine dokunanların tekrar Netilat yapmasını gerekli gören kurala göre Netilat maddi bir arınmadır zira maddi bir kir maddi bir temizleme ile arındırılmaktadır. Ancak yolda su bulamayacağını düşünenlerin sabah Netilat'ında bütün öğünler için de

niyet edebileceği kuralından hareketle yemekten önce ellerin yıkanmasının hem maddi hem de manevi bir arınma içerdiğini söylemek mümkündür zira bu kurala göre arınma manevi bir yöntemle (*niyet ederek*) yapılmış olmaktadır.

Yahudi inanç ve uygulamalarına göre genel olarak doymak amacıyla herhangi bir öğünün (*Seuda*) yemeği yenmeden önce el yıkama ritüelinin yapılması gerekmektedir. Ancak atıştırmalık yenmesi veya kek (*Pat*), börek (*Abaa*) veya bisküvi (*Bekisnin*) gibi gıdaların tadına bakılması gibi durumlarda atıştırmanın neticesinde kişi doyacak olsa bile yemeğe başlanmadan önce el yıkama ritüelinin yapılması zorunlu değildir ancak şükretmek zorunludur. Her tür gıda için ister yenilen ister içilen hatta koklanan veya görüntüsü seyredilen bir bitki türü dahi olsa bütün bunları yarattığı için Tanrı'ya şükredilmesi gerekmektedir. Hangi gıda türü tüketilecekse mutlaka yemeğe başlamadan önce o gıda türüne mahsus olan yemek duası yapılmalı ve dua bittikten hemen sonra yemeğe başlanmalıdır. Yemek yiyen kişi sağ elini kullanmalıdır. Genel olarak yemeklerden önce *Topraktan ekmek çıkaran Evrenin Kralı Tanrımız, Sen mübareksin* anlamına gelen Amotsi duası okunur. Yemekten sonra ise *Yiyecek çeşitlerini yaratan Evrenin Kralı Tanrımız, Sen mübareksin* anlamına gelen Mezonot duası okunur. Ancak besin türlerine veya hazırlanan yemeğe katılan malzemelere göre yemekten önce ve sonra yapılan dualarda da değişiklik görülmektedir. Yemek bittikten sonra da eller yıkanmalıdır. Yemekten sonra yapılan duaya başlamadan önce eller son su (*Mayim Aharonim*) denilen bir su ile yıkanmalıdır. Su ele dökülerek yıkanmalı eller su kabına daldırılmamalıdır. Ayrıca bu su sıcak olmamalı ve kullanılan su insanların gelip geçtiği yerlere dökülmemelidir. Yemek duasının yapılacağı yer dini açıdan temiz olmayan bir yer ise bu durumda dua sessizce yapılmalıdır. Yemek duası Yahudi inancına göre dini vecibelerden (*Mitzva*) biridir. Sofradakilerden okumaya en layık olan kişinin duayı okumasıyla diğerleri de dini sorumluluklarını (*Hova*) yerine getirmiş sayılmaktadır (Behar, 2009: 126-129). Yemeklerden önce ve sonra dua okumayanlar ise dini açıdan manen kirli sayılmıştır (Behar, 2009: 110-114). Yahudilikte yapılan bu dua ritüeli ile bireyin iç dünyasında bir değişim gerçekleştirmek ve bireyin ruhsal gelişimini tamamlamasına yardımcı olmak amaçlanmıştır (Yılmaz, 2013: 43).

Yemekten önce ve sonra yapılan el yıkama ritüeli, sağlık için gerekli hijyeni sağlamaya yönelik maddi bir arınmadır. Yemekten önce ve sonra yapılan yemek duaları ise rızkın kaynağının Tanrı olduğunu hatırlatan, kişiyi benlik duygusundan arındırıp paylaşma ve yardımlaşma duygusu aşılayan manevi bir arınmadır.

a.d. İbadetlerle İlgili Arınma Ritüelleri

Mabetler kutsal mekânlardır ve kutsiyetine binaen içeriye ancak arınma ritüelleri yerine getirilerek girilebilir. Özel durumlar hariç mabetlerde dünya kelâmı konuşulmaz, yemek yenilmez ve uyunmaz. İbadethanelere temiz ve güzel kıyafetler giyinmiş olarak girilmesi istenir.

Süleyman Mabed'i (*Bet Amikdaş*) yıkılmış olmasından dolayı günümüzde Yahudiler ibadetlerini Mabed'in batı duvarında (*Kotel Ha Maaravi*) ve Sinagoglarda yapmaktadırlar. Ayrıca ibadethaneyi ifade etmek için İbranicede cemaat anlamına gelen Havra kelimesi de kullanılmaktadır (Dikbaş, 2020: 62-70). Yahudi inancına göre ibadethaneler Tanrı'nın evi sayılmaktadır. Bu yüzden bir Yahudi Sinagog'a gitmek istiyorsa önce temizlenmeli, temiz kıyafetler giyip başını örtmelidir. Çalışmanın yasak olduğu Şabat (*Cumartesi*) günü olsa dahi Sinagog'a koşarak gitmek Tanrı buyruklarından birisidir. Sinagog'a girildikten sonra yenilmez içilmez, dünyalık kelam edilmez sadece Tanrı buyrukları olan Mitzva'lar hakkında konuşulabilir (Behar, 2009: 75). Mitzva kelimesi İbranicede 'emir' veya 'görev' anlamına gelmektedir. 13 yaşına giren her erkek Yahudi çocuğu (*Bar Mitzva*) ve 12 yaşına giren her Yahudi kız çocuğu (*Bat Mitzva*) bir nevi akıl/baliğ olduğu için bu buyrukları yerine getirmekle mükellef olur. Mitzva'lar toplam 613 adettir. Bunların 248'i 'Yap' anlamında 'Emir', geri kalan 365'i ise 'Yapma' anlamında 'Nehiy'dir ve bu 365 Mitzva'dan pek çoğu sadece 'Erez Israel' (*Arz-ı İsrail*) denilen Kudüs şehrinde, Mabed'de (*Beytü'l Makdis*) yerine getirilebilmektedir. (Rothkof, 2007: 372). Dolayısıyla Sinagoglar tam olarak Süleyman Mabedi'nin yerine geçmediği için günümüzde diğer ritüellerin büyük bir kısmı ifa edilememektedir.

Sinagog'a giren bir Yahudinin tek başına dua etmesi mümkündür ancak bazı bölümlerin okunabilmesi için Sinagog'ta en az 10 kişilik cemaatin (*Minyan*) toplanmış olması şartı aranmaktadır. Bazı bölümlerin cemaat ile okunması zorunluluğu, İslam dinindeki Cuma Namazı için cemaat şartı aranması örneğine benzetilebilir. Zira bu uygulamalar ister siyasal ister kültürel açıdan olsun dini sosyalizasyonun gerçekleşmesi noktasında önemli bir konuma sahiptir (Akkaya, 2021: 91). Ayrıca bir Yahudinin Tevrat'ı veya Talmud'u okuma hakkını kazanabilmesi için öncelikle bazı sözleri (*Pitum Aketoret, Ezeu Mekoman*) söylemesi şartı da aranmaktadır (Behar, 2009: 86-88). Bu uygulamayı da Kur'an-ı Kerim okumaya başlamadan önce Eûzü Besmele çekmeye benzetmek mümkündür. Zira ritüelin amacı yeni bir durum için hazırlık yapmak, olumsuz duygu ve düşüncelerden uzaklaşmak ve kötü tinsel varlıkların etkisinden

kurtulmaktır. Semitik dini ritüellerin uygulanışında aranan bu şartlar sayesinde hem bireysel manevi arınmanın gerçekleşmesine hem de dini sosyalizasyon sürecinin belirginleşmesine katkı sağlanmış olmaktadır.

Yahudiler için en önemli dini uygulamalardan biri olan Amida veya Şema dualarının okunabilmesi için bu ritüeli yapacak olan kişinin üzerinin temiz olması ve ellerini yıkamış olması gerekmektedir. Ayrıca dua edilecek mekânın da temiz olması şarttır. (Behar, 2009: 109). Amida veya Şema ritüellerinin dini kurallara uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için kişinin gereken maddi arınmayı yapmasının yanı sıra manevi arınmasını (*Beraha Okumak*) da tamamlamış olması istenmektedir.

Manevi arınmayı gerçekleştirmek için sadece ibadete başlamadan önce bazı duaları okumak yeterli görülmemiştir. Aynı zamanda bu ibadetlerin zihinsel olarak arınmış halde ve huşu içinde yapılması istenmiştir. Ayakta okunan bir dua olan Amida başladığında, bir Yahudinin zihnindeki bütün düşüncelerden arınmış olarak sadece Tanrı'nın yüceliğini düşünerek, O'nun huzurunda olduğunu idrak ederek bu ibadeti yerine getirmesi gerekmektedir. Zihinsel açıdan arınmayı başaran bir Yahudinin Amida'yı okurken esnemekten geğirmekten veya bir yerlere yaslanmaktan kaçınması ve Kudüs'te ise yüzünü Beytü'l Makdis'e doğru, eğer şehir dışındaysa yüzünü Kudüs şehrine doğru çevirmesi gerekmektedir. Resimlere, kabartmalara veya aynalara yönelerek Amida okunmaz ve Amida ibadetini yapan bir kişinin önünden geçilmez. Bir Yahudi, yabancılara ait bir hastanede yatmak zorunda kaldığında hastanede resim veya haç işareti bulunması halinde bu hastanın gözlerini kapatmak suretiyle Tanrı'yı düşünmesi ve duasını bu şekilde okuması gerekmektedir.

Bir Yahudi için 'Amentü duası' gibi olan Şema duasının da aynı özenle okunması istenmiştir. Dinsel kurallara göre maddi veya manevi açıdan kirli sayılan bir yerde bu duanın yüksek sesle okunması dini açıdan uygun görülmemiştir. Kişi şayet böyle bir mekânda bulunmak zorunda ise Şema duasını sadece içinden okuyarak dini vecibesini yerine getirebilir. Ancak kişi tuvalette ise Şema duasını içinden dahi okuyamaz. Şayet duayı okumanın vakti geçiyorsa ve kişi henüz tuvaletten çıkamamışsa bu durumda kişinin sessizce *Şema'yı okuyamadığım için çok üzgünüm. İçimden dahi bu duayı okumaya hakkım yok* demesi gerekmektedir. Dua okunurken *Dinle İsrail! Adonai ilahımızdır ve o tekdir* anlamına gelen *Şema Yisrael! Adonai Eloenu; Adonai Ehad!* sözleri söylenirken, 'Tanrı'nın tek olduğu' düşünülerek dua okunmalıdır. Duayı bu şekilde okunuşuna dikkat ederek, manasını düşünerek, huşuyla ve şuurla okuyan kişilerin kötü yazgılardan korunacakları söylenmektedir. (Behar, 2009: 89-91, 109). Bu

durum bir nevi manevi arınma haline kavuşmak veya manevi zırha bürünmek gibidir. Zira kötü kaderden kurtulduğuna inanan insanların psikolojik dünyalarında korkudan, kederden, endişe ve vesvese gibi olumsuz duygu ve düşüncelerden eser kalmaz. İnançla benimsediği 'kötü yazgıdan kurtulma' aşamasına geçtiğine inanan kişi, kendisini kötü hislerden arınmış, sekinete kavuşmuş ve huzurla dolmuş bir hâletiruhiye içinde hisseder.

Yahudi inanç ve uygulamalarında ibadetlere başlanmadan önce ellerin yıkanması istenmiş olmakla birlikte bu konuda bazı esneklikler de bulunmaktadır. Örneğin Minha (*Hububatla yapılan kansız kurban*) duası yapılmadan önce ellerin yıkanmasının iyi olacağı söylenmekle birlikte bu konuda bir zorunluluk getirilmemiştir (Behar, 2009: 106). Ayrıca ibadete veya kutsal metinleri okumaya başlamadan önce ellerin yıkanmış olmasının ötesinde manevi açıdan arınmış olmaya çok daha fazla önem verilmiştir. Hatta zihinsel dinginliğe ulaşılmadan veya okunan dualarda verilmek istenen mesaj düşünülmeden dua okunulması halinde o bölümün tekrar okunması istenmiştir (Behar, 2009: 89). Manevi arınmanın gerçekleştirilmesinden sonra yapılan ibadetlerin kabul göreceği ifade edilerek ibadetlerin zihinsel açıdan belli bir şuur düzeyine ulaşılmış olarak yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bunu başarabilen kişilerin bahtlarının açık olacağı, Tanrı'nın inayetine ulaşacakları ve kötü talihten kurtulacakları ifade edilmiştir.

Her dinin belirlediği kutsal mekânlar ve kutsal zamanlar vardır. En özel ibadetlerin yapıldığı bu zamanlar diğer zamanlardan, kutsal mekânlar da diğer sıradan yerlerden farklı, daha özel ve kutsal kabul edilir. Nasıl ki kutsal mekânlara ancak arınmak suretiyle giriliyorsa kutsal zamanlar için de benzer bir durum geçerlidir. Yahudilerin bayram günleri (*Yom Tov*) diğer zamanlardan ayrı bazı özel arınma ritüellerinin yapıldığı günlerdir. Bayram günlerinden bir gün önce, Arefe (*Erev*) günü traş olmak, tırnakları kesmek, bütün vücudu sıcak suyla yıkamak ve ardından elbiseleri değiştirmek gerekmektedir. Bu uygulamalar maddi açıdan arınmış olmayı ve bayrama saflaşmış olarak girmeyi sağlamaktadır. Bayram günleri için her Yahudi beyinin (*hizmetkârları olsa bile*) bizzat bayram alışverişi yapması, hane halkı için güzel elbiseler alması, evin hanımının da kandilleri yakması istenmiştir. Her bayram için belirlenmiş bir kandil yakma ritüeli vardır ve kandiller tam zamanında bu kurallara uygun şekilde yakılmalıdır. Örneğin yıllık bayramların (*Pesah, Şavuot, Sukot*…) arefelerinde, önce dualar okunup sonra kandiller yakılırken haftalık bir bayram olan Şabat'tın arefesinde önce kandiller yakılıp sonra dualar okunmaktadır. Arefe günlerinde imkânı olan kişiler sadakalar da-

ğıtarak fakirleri sevindirmeli, dul ve yetimleri doyurmalıdır. Bayram günleri ziyafet günleri olduğu için bu günlerde çalışmak katı kurallar çerçevesinde yasaklanmıştır. Öyleki bayram günlerinde alışveriş yapılamaz, evden dışarıya veya dışarıdan içeriye eşya taşınamaz, ateş yakılamaz fakat bayramdan önce yakılmış olan bir ateş kullanılabilir ancak yeni bir ateş tutuşturalamaz ve hatta çalışmanın yasaklandığı bayramlarda yemek dahi yapılamaz zira bu da bir nevi çalışmaktır. Yemekler arefeden hazırlanmalıdır. Sadece bayramdan önce pişirilmesi halinde bozulma ihtimali bulunan yiyeceklerin bayram günlerinde pişirilmesine izin verilmiştir (Behar, 2009: 241-244). Bayramlardan önce yapılan beden ve çevre temizliği ile maddi arınma gerçekleştirilirken okunan dualar, yakılan kandiller ve verilen sadakalar ile manevi arınma gerçekleştirilmektedir. Bu ritüeller kişiyi manevi kirlilik hali olan günahtan, kötü duygu ve düşüncelerden arındırmakta toplumsal kaynaşma ve yardımlaşmayı perçinlemektedir.

Yahudiler için Şabat günü diğer zamanlardan ayrı, bazı özel davranışların yapılmasının gerekli olduğu kutsal günlerden biridir. Şabat günü, cuma gününün akşamından itibaren başlar. O yüzden cuma günü içerisinde Yahudilerin Şabat için maddi ve manevi hazırlıklarını tamamlamaları gerekmektedir zira Şabat günü çalışmak veya alışveriş yapmak yasaktır. Şabat günü çalışma yasağının ihlal edilmesini önlemek maksadıyla terzi veya tamirci gibi zanaatkârların cuma günü işyerinden ayrılırken yanlarına herhangi bir iş aletini almaması istenmektedir (Babylonian Talmud, 1903: 19-20). Şabat günü çalışılmayacağı için arefe günü evler köşe bucak temizlenir, tencere tava ne varsa tertemiz yıkanır, eşyalar düzenlenerek üzerinde ekmek ve şarabın bulunması gereken masaya ziyafet sofrası hazırlanır. Zira Şabat boyunca üç öğün (*Seuda*) yemek yenilmesi ve her öğünde mutlaka ekmek tüketilmesi gerekmektedir. Yemek masasında bulunup bu ritüeli gerçekleştiren kadın erkek herkes ayağa kalkar ve takdis (*Kiduş*) duasını okuyup bardağındaki şarabın en az üçte birini içer ve böylece dini yükümlülüğünü (*Hova*) yerine getirmiş sayılır. Şarap bulamayanlar ise önce ellerini yıkar ve ardından iki ekmek alıp örtüsünü açar ve takdisini tamamlar. Şabat'a hazırlık mahiyetinde, imkânı olan herkesin tüm vücut temizliğini yapması gerekir ancak buna fırsat bulamayanlar en azından başlarını, ellerini ve ayaklarını sıcak suyla yıkamalıdır. Cuma gününden traş olunmalı ve tırnaklar kesilmelidir. Şabat günü için en güzel elbiseler ve en özel yemekler hazırlanır. Bütün bunlar bir nevi maddi arınma, kutsala kendini hazırlama ritüelleridir. Cuma günü akşam olmadan tüm işler bitirilir ve hava kararınca Şabat kandilleri yakılır. Bir Yahudi eğer Şabat Kandili'ni alamayacak kadar fakirse bile yine de bir yolunu bulmalı hatta gerekirse sadaka (*Tsedaka*) dilenmeli ama

mutlaka Şabat Kandili'ni yakmalıdır ki evinin içi nurla dolabilsin, hane halkına uzun ömür, sağlık ve bereket gelebilsin. Yahudi inancına göre Şabat kandili, evleri manen arındırmakta sıhhat, âfiyet ve bereket getirmektedir. Ayrıca Şabat'a hazırlık mahiyetinde bir manevi arınmanın daha gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Cuma günü, bir hafta boyunca yapılan davranışlar gözden geçirilmeli, herhangi birine zarar verilmiş ise bu durum mutlaka düzeltilmeli ve Tanrı'ya tövbe (*Teşuva*) edilmelidir (Behar, 2009: 115-122). Diğer bayramlarda olduğu gibi Şabat'ta da elbise, beden ve çevre temizliği yapılarak maddi arınma sağlanmaktadır. Yine dualar okunup, kandiller yakılıp sadakalar dağıtılmakta ve böylece manevi arınma gerçekleştirilmektedir. Ancak hafta başı olan Şabat'ta, ayın başı olan Roş Hodeş'te ve yılbaşı olan Roş Aşana'da tövbeye ve nefis muhasebesine daha çok önem verilmiştir. Bu uygulamaların özünde yeni haftaya, yeni aya ve yeni yıla manevi kirlilik hali olan günahlardan arınmış olarak girme arzusunun yattığı söylenebilir.

Her kameri ayın ilk gününde (*Hilal*) eda edilen Roş Hodeş orucu ve tövbesi bir diğer manevi arınma ritüelidir. Ay 29 çekmişse Roş Hodeş hilalin görüldüğü yeni ayın ilk günüdür. Ay 30 çekmişse yeni ayın ilk günü ile birlikte biten ayın son günü de Roş Hodeş günüdür (Farsi, Vayikra, 2010: 889). Bu günlerde oruç tutulur ve tövbe edilir. Bütün bir ay boyunca yapılan davranışlar düşünülür, günah işlenmişse af dilenilir. Kişinin hatalarının farkına varmış olarak pişmanlık duyması Tanrı'nın merhametine ulaşması için gereklidir (İpek, 2021: 631-632). Günahların bağışlanması için af dilemeyi düşünmeyen bir kişi oruç tutmuş olsa dahi Roş Hodeş ibadetini eda etmiş sayılmaz (Behar, 2009: 157). Ninovalıların oruçla tövbe ettikleri ve buzağıya tapınan Yahudilerin affı için Musa peygamberin kırk gün oruç tuttuğu vurgulanarak tövbe ederken oruç tutulmasının Yahudi inancına göre Tanrı'nın öfkesini yatıştırdığı ifade edilmiştir (Öztürk, 1996: 65). Oruç hem kişinin günahlarından arınmasını sağlamakta hem de kişiliğinde var olan kötü huylarından arındırarak onun karakterini güçlendirmektedir. Roş Hodeş ritüelinde Şabat'ta olduğu gibi bedensel arınma ritüelleri yapılmamakla birlikte tıpkı Şabat'ta bir hafta boyunca yapılan davranışların gözden geçirilmesi uygulamasında olduğu gibi bütün bir ay boyunca yapılan davranışların gözden geçirilmesi suretiyle nefis muhasebesi yapılmaktadır.

Yahudilikte Roş Hodeş dışında da oruç tutulan pek çok önemli gün vardır. Aslında Yahudilerin tarihi ile oruç ritüelleri arasında sıkı bir bağ vardır (Akbıyık, 2010: 94-95). İbadetlerin çoğu tarihte yaşanan olayların anılması, unutulmaması, unutturulmaması ve gelecek nesillere ulusal-dinsel bir şuurun aşılanması amacı ile yapılmaktadır. Örneğin 'Asara

Be Tevet', 'Tsom Gedalya', 'Şiva Asar Be Tamuz' ve 'Taanit Ester' oruçlarının tutulduğu günlerin tamamında Yahudilerin başına bazı felaketler gelmiştir. Bu acı günlerin hatırlanması için hahamlar tarafından bu günler oruç günleri olarak ilan edilmiştir (Behar, 2009: 319-320). Kişinin dinsel bağlılığını pekiştirmek için kendi bedenine eziyet etmesi anlamına gelen oruç ritüeli asketik bir uygulamadır. Bu ritüel ile kişinin kendisini manevi açıdan saflaştırması amaçlanır. Ayrıca günahlarının farkına varıp pişman olan kişi, tövbe adip af dileyerek günahlarından arınmış olur. Yahudilikteki oruç ise kişiye dinsel bağlılık kazandırmanın yanında ulusal bağlılık da kazandırmaktadır. Dünya meşgalesine dalmışsa bir Yahudi, kendi tarihinde yaşanan acı günlerde oruç tutarak geçmişini hatırlayacak, ruhunu dünyalık hırslardan arındıracak, geçmişte yaşanan acıların tekrarlanmaması için ne yapabileceğini düşünecek, kendisine çeki düzen verecek ve Yahudi halkının geleceği için sahip olması gereken tutum ve davranış kalıplarını içtenlikle benimseyecektir.

Yahudi tarihinde yaşanmış pek çok acı olay vardır. Bu hadiselerin bilgisi, periyodik şekilde düzenli olarak yapılan ritüeller sayesinde sonraki nesillere aktarılmış ve toplumsal belleğin canlı tutulması sağlanmıştır. Örneğin 17 Temmuz (*Şiva Asar Betamuz*) pek çok acı olayın, felaketin yaşandığı günlerden biridir. Bugün; Musa peygamberin buzağıya tapınanları görüp elindeki levhaları kırdığına, Beytü'l Makdis'e (*Bet Amikdaş*) Zeus heykelinin konulduğuna, tapınakta kurban sunulamadığına ve Romalılar tarafından Sefer Tora'nın (*Tevrat yazmalarının*) yakıldığına inanılmaktadır. Bu günlerde beş şeyden uzak durarak oruç tutulur. Bunlar; yemek/içmek, ilişkiye girmek, yıkanmak, ferahlatıcı maddeler kullanmak ve deri ayakkabı giyinmekdir. Katı yasakların olduğu bu günlerde selamlaşmak, güzel kokular kullanmak, ağız çalkalamak veya matemi unutturacak konulardan bahsetmek yasaktır. Hatta el yıkama ritüeli bile sadece parmak uçlarının yıkanması ve göze sürülmesi şeklinde yapılmaktadır (Behar, 2009: 251-258). Bu kuralların amacı zevklerden ve rahatlamadan uzaklaşmaktır. Tarihte yaşanan olayların yasının tutulduğu bu günler; toplumsal hafızanın diri tutulmasına, birlik ve beraberliğin korunmasına, ulusal benlik şuurunun aşılanmasına katkı sağlamaktadır.

Yahudi tarihindeki acı olayların yası tutulurken geçmişte yaşanan güzel olayların anısına veya yeni başlangıçlar adına bayramlar kutlanmaktadır. Tişri ayının ilk günü (*Roş Aşana*) yılbaşıdır. Bu bayramda Yahudiler günahlarını suya bırakmak için deniz, göl veya ırmaklara giderek kutsal metinler okurlar ve tövbe ederler (Güven, 2021: 17-18). Böylece günahlarından arındıklarına inanmaktadırlar. Yahudi inancına göre Tanrı bugün insanları yargılar ve onlar hakkındaki bir yıllık kararını takdir eder. Kararın mühürleneceği güne (*Yom Kipur*) kadar da her Yahudinin tövbe

edip günahlarından arınma şansı vardır. Ancak Tanrı'nın kararının mühürlendiği gün (*Oşana Raba*) artık Tanrı'nın takdiri yürürlüğe girmiş olur (Farsi, Vayikra, 2010: 889). Bu yüzden Yahudiler Roş Aşana'dan önceki ay (*Elul*) boyunca sadakalarını artırmaya ve günlerini daha çok tövbe ve dualarla geçirmeye önem verirler. Bu günlerde; seher vakitlerinde rahmet kapılarının açıldığına ve dualara icabet edildiğine inanıladığı için gün doğmadan çok daha önce kalkmaya özen gösterilmekte ve dindar (*Tsadik*) kişilerin kabri ziyaret edilmektedir. Bunlar manevi arınma ritüelleridir. Ayrıca Roş Aşana'nın arafesinde (*Erev Roş Aşana*) traş olup bütün vücut yıkanarak maddi arınma ritüelleri de yerine getirilmiş olur. (Behar, 2009: 259-261).

Ayrıca Yahudilerin Roş Aşana ile ilgili yükümlülüklerinden biri de Şofar'ı dikkatle ve huşu içinde (*Kavana*) dinlemektir. Şofar, topluma bir haberin ilan edilmesi için kullanılan üflemeli bir çalgıdır. Genellikle koç boynuzundan yapılan Şofar, tarihte savaş ilanı yapılmasında, ordunun çağrılmasında veya bayramların ilanında kullanılmıştır (Farsi, Vayikra, 2010: 895). Yahudiler için bayramlarda Şofar çalınması genel bir ritüeldir. Ancak Roş Aşana'da Şofar çalınması Tora'nın (*evililer 23:24*) bir emri olduğu için Yahudiler bu yükümlülüğü dikkatle yerine getirmekte ve böylece Yargı Günü'ne bütün günahlardan arınmış olarak tertemiz bir halde ulaşacaklarına inanmaktadırlar.

Şofar dinlemekle ilgili katı kurallar vardır. Şofar'a üflenmeden önce yemek yenilmez, öksürmeden ve esnemeden dikkatle Şofar dinlenir ve Şofar çalınırken kesinlikle konuşulmaz. Yahudi kadınların Şofar dinleme yükümlülüğü olmamakla birlikte dinlemelerine de bir mâni yoktur ancak bir Yahudi erkeği Sinagog'a gidip Şofar dinleyememişse Şofar çalan kişi (*Tokea*) eve gelir ve böylece o kişinin yükümlülüğünü yerine getirmesi sağlanır (Behar, 2009: 265-269). Roş Aşana'da Şofar dinlemek Tanrı'nın insanları yargılayacağı günü temsil etmektedir. Yahudi inancına göre insanların yaptıkları bütün iyilikler veya kötülükler bir deftere yazılmaktadır. (Behar, 2009: 334) Şofar dinleyerek Yargı gününü anımsayan Yahudiler davranışların kayıtlı olduğu defterler henüz Tanrı'nın huzurunda açılmadan önce bolca tövbe etme fırsatı bulmuş olmaktadır. Yahudi inancına göre bu şuurla hareket edilmeli ve yapılan her şeyin Tanrı tarafından bilindiği unutulmamalıdır.

Yahudiler, Şofar'ın sesini 'doğru yola dönme' ikazı olarak algılayanların Yargı gününde Tanrı'nın merhametine mazhar olacaklarına ve suçsuz bulunacaklarına inanmaktadır (Behar, 2009: 265). Yargı Günü ile olan bu bağlantısından hareketle Şofar'ın, İslami literatürde var olan ve

bir nevi Kıyamet habercisi sayılan 'Sur' ile tematik ve fonotik bir benzerliğinin olduğunu söylemek mümkündür. Zira her ikisinin de Yargı Günü başlamadan evvel üfleneceği ifade edilmektedir. Ayrıca her iki dinde de var olan 'yapılan her davranışın kaydedildiğine' dair inanç, kişileri kötü davranışlardan uzaklaştırması ve yapılan hatalardan, günahlardan arınma gayreti içine sokması açısından bir nevi manevi arınma sürecini tetiklemektedir.

Tişri ayının onuncu günü 'kefaret, bağışlanma günü' anlamına gelen Yom Kipur'dur. Günahlardan arınmak için bazı ritüellerin yapıldığı bugünde manevi arınmanın gerçekleşmesi arzulanır. Bugünün arefesinde (*Erev Kipur*); Mikve ismi verilen içi su dolu bir havuza dalıp bütün vücudun yıkanması (*Tevila*) sağlanır ayrıca yeni elbiselerin giyilmesi gerekir. Böylece maddi arınma gerçekleştirilmiş olur. Ayrıca Tüm hane halkına kefaret (*Kapara*) olması için bir horoz kurban edilirek eti fakirlere dağıtılır veya bedeli ödenir. Horozu bulmak mümkün olmayınca diğer kuşlarla da (*kaz, hindi*…) bu ritüel yapılabilir. Kurban kesilirken *bu kuş benim yerime geçmektedir ve benim affımdır* denilmelidir ancak kurbanı kesen kişi ölümü hak edenin kendisi olduğunu bilmeli ve horozun kendi canına karşılık bir kefaret olduğunu düşünmelidir. Kefaret yoluyla kendini manevi açıdan arındıran kişi eğer birine karşı olumsuz bir davranışta bulunmuşsa mutlaka o kişiden af dilemelidir. Affedilmemesi halinde yanına aldığı üç şahitle tekrar af dilemelidir. Yine affedilmezse bu sefer de on kişinin huzurunda af dilemelidir. Rencide olan kişinin adı kötüye çıkarılmışsa bu durumda isterse affetmeyebilir. Eğer mağdur vefat etmişse bu kez ritüel onun mezarı başında yapılır. Arefe gününde ayrıca Kandiller yakılır. Özellikle Sinagogların aydınlığına önem verilir. Kipur akşamı Sinagog'a gitmeden önce anne babanın eli öpülür, onlardan af dilenir ve helallik alınır. Bunu yapmayan kişi günahkâr sayılır. Eşler de aynı şekilde birbirlerinden af dilerler (Behar, 2009: 277-284). Yapılan karşılıklı af dileme ritüelleri sayesinde toplumsal bir arınma gerçekleşir. Birbirine küs olan kişilerin içlerinde taşıdıkları kini, nefreti sona erdirmeyi amaçlayan bu uygulama ile toplum olumsuz duygulardan arınmış olmakta ve toplumsal birlik ve beraberlik garanti altına alınmış olmaktadır.

Tişri ayının on beşinci günü Sukot (*Çardaklar*) bayramıdır. Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarında çardaklarda yaşamasının anısına kutlanan bu bayram bir hafta sürer ve Yahudiler bu süre zarfında çardaklarda kalır (Farsi, Vayikra, 2010: 891). Yahudilerin bahçelerine, balkonlarına veya çatılarına çardak (*Suka*) yaptıkları bu bayramda da temizlik önemlidir. Çardaklar ancak dini açıdan arınmış olan temiz yerlere yapılabilir ve manevi kirliliği (*Tuma*) olan malzemeler kullanılamaz. Ayrıca Yahudilerin

Çardakta (*Suka*) bulundukları süre zarfında ağırbaşlı olmaları ve alay etmek, kötü sözler söylemek, oyun oynamak gibi davranışlardan uzak durmaları gerekmektedir. Ayrıca diğer bayramlarda olduğu gibi bu bayramda da kandiller yakılır. Çardağın içinde yakılan kandillerin sayısının yedi olmasına dikkat edilir (Behar, 2009: 287-293). Sukot bayramında yapılan temizlik faaliyetleriyle maddi arınma gerçekleşirken yakılan kandiller sayesinde belalardan, hastalıklardan ve kıtlıktan arınıldığına inanılmaktadır. Ayrıca genç kuşaklara neden atalarının çardakta (*Suka*) ikamet ettiğini düşündürmeyi amaçlayan Sukot bayramında uyulması gereken 'ağırbaşlı' olma kuralı sayesinde yeni nesillerin kişiliğinin ve toplumsal benliğe bağlılığının gelişmesi sağlanmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde yeni nesillere kültür aktarımı yapılmış olmakla birlikte gençlerin daha sağlıklı bir psikolojiye sahip olmasına da katkı sağlanmış olmaktadır. Dini ritüellere düzenli katılımın özellikle ergenlik dönemindeki gençlerin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmaları noktasında olumlu katkılar sunduğunu göstermektedir (Koç, 2003: 393-396).

Tişri ayının yirmi birinci gününe rastlayan Sukot bayramının son gününe Oşana Raba denir. Oşana Raba gününde, bir yıl boyunca yaşanacaklara dair Tanrı'nın takdirinin mühürlenip yürürlüğe girdiğine inanılır. Yazgılarının iyi olmasını arzulayan Yahudiler bu gece uyanık kalıp tövbe etmeye ve kitap okumaya gayret ederler. Ayrıca merkeze koydukları Sefer Tora'nın (*Tevrat*) etrafında yedi kez dönerler (Farsi, Vayikra, 2010: 885). Bu şekilde yazgılarındaki olası musibetlerden arınmış olarak huzur içinde bir sene geçirmeyi amaçlarlar.

Tevrat'ı (*Tora*) elli dört bölüme (*Peraşa*) ayıran Yahudiler her hafta bir bölümünü tamamlayarak yıl boyunca Tevrat'ı baştan sona okumuş olurlar (Yetim, 2019: 109). Yahudiler, Oşana Raba gününde olduğu gibi Tişri ayının yirmi ikinci/üçüncü gününde (*Şemini Hag Aatseret*) de Sefer Tora'nın (*Tevrat*) etrafında yedi kez dönerler. Tora'nın yıllık hatminin tamamlanmasından dolayı düzenlenen bu tören İsrail topraklarında bir gün, diasporada ise iki günde yapılır. Tora sevinci (*Simhat Tora*) anlamına gelen bu ritüelde Tora'nın son bölümü (*Peraşa*) olan Vezot Aberaha okunur ve daha sonra Tora'nın ilk bölümü olan Bereşit okunur. Böylece yeni hatim başlamış olur (Farsi, Vayikra, 2010: 893-894, 899-900). Tüm Sinagoglardaki dolaplardan (*Ehal Akodeş*) Tevrat mushafları (*Sefer Tora*) çıkarılır ve sandığın (*Teva*) etrafında yedi tur dönülür ve halk dans eder. Aynı ritüel ertesi sabah da yapılır (Behar, 2009: 311).

Kislev ayının yirmi beşinden itibaren sekiz gün boyunca kandillerin yakıldığı Hanuka bayramında, Beytü'l Makdis'in (*Bet Amikdaş*) putlardan temizlenmesi kutlanır. Ayrıca bu tarihte sadece bir günlük kalan

Beytü'l Makdis'teki Menora'da kullanılacak olan arındırılmış saf kandil yağının mucizevi bir şekilde sekiz gün boyunca yanması hatırlanır (Farsi, Vayikra, 2010: 864). Yakılan kandiller sayesinde hem Mabed'in putlardan temizlenişi hatırlanır hem de kutsal yağda görülen mucizevi bereket anımsanır. Böylece Yahudi toplumunun putlardan ve kıtlıktan arınmış halde bolluk ve bereket içinde yaşama arzusu pekiştirilmiş olur.

Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarının anısına kutlanan Pesah bayramının ikinci gününden itibaren yedi hafta geçtikten sonra Şavuot bayramı kutlanır. Şavuot bayramına kadar her gece, kaçıncı güne ulaşıldığı sayılır bu uygulamaya Omer denir (Farsi, Vayikra, 2010: 885). Yahudi toplumu Omer'i saymayan kişiyi arınmış, saf bir Yahudi olarak kabul etmez. Tora'nın verildiği gün olan Şavuot'un arefesinde (*Erev Şavout*) Yahudilerin ertesi gün için hazırlık yapmaları ve kendilerini hazırlamaları gerekmektedir. Her Yahudinin Şavout günü sanki Tora kendisine yeniden verilecekmiş gibi hissetmesi ve bu duyguyla kendisini tezkiye etmesi gerekmektedir (Behar, 2009: 234-238). Şavuot bayramında hem Sinay (*Tur-i Sina*) dağında Tora'nın indirilişinin hem de Yahudilerin Tanrı'ya bağlılık yemini edişinin yıl dönümü anımsanır. Böylece her Yahudi kendini hesaba çekerek bağlılık yeminini hatırlar ve kendisine çeki düzen verir.

b. Morfolojik Açıdan Yahudilikteki Arınma Ritüelleri

Fenomenolojik açıdan incelenen Yahudilikteki arınma ritüellerinin morfolojisini tespit etmek için nelerin arındığına ve bunları nelerin arındırdığına bakmak gerekmektedir. Manevi açıdan arınanları ve bunları arındıranları değerlendirecek olursak, örneğin amel defterindeki günahların veya kişinin psikolojisindeki (*Nefis*) hırs, öfke, kin, nefret veya tamahkârlık gibi olumsuz duyguların arındırılması için oruç tutma, tövbe etme, sadaka veya kefaret verme gibi ritüeller yapılmaktadır. Maddi açıdan beden, giysi veya kap kacak gibi eşyalar ise suyla yıkanarak veya haşlanarak, ateşle ısıtılarak veya tamamen yakılarak arındırılmaktadır. Bu bağlamda nelerin hangi malzemelerle nasıl arındırıldığına bakmak gerekmektedir.

b.a. Tevila

Suyla yapılan bu işlem pek çok ritüelde kullanılır. Tevila, insanların veya herhangi bir eşyanın Mikve'ye (*içi su dolu havuz, göl veya deniz*) daldırılması işlemidir (Farsi, Vayikra, 2010: 899). Tevila'nın kullanıldığı ritüellerden ilki ihtida merasimidir. Museviliğe girmek isteyen kişi bunu Bet Din'de (*dini mahkeme*) ikrar ettikten sonra Tevila yapar ve son olarak sünnet olur. İhtida ritüelinde yapılan Tevila yeniden doğumu simgelemektedir. Mikve'den çıkan kişi sanki yeniden rahimden çıkıyor gibi kabul

edilir ve böylece inançsızlıktan arınıp Yahudi toplumunun bir üyesi olmaya hak kazanır. Ayrıca Tevila ile yapılan pek çok arınma ritüeli vardır. Tevila; doğum, ölüm, regl (*Niddah*) hali gibi durumlarda yapılır. Gelin olacak kızlar düğünden önceki perşembe günü yedi kez Mikve'ye dalarlar. Erkekler bayramlarda ve Şabat'ta Tevila yaparlar (Besalel, 2001: 407-409). Doğum yapan kadın erkek bebek doğurduysa yedi gün, kız bebek doğurduysa on dört gün kirli sayıldıktan sonra Mikve'ye dalarak Tevila yapar (Aksoy, 2018: 90). Eğer Yahudi olmayan birinden kap kacak gibi herhangi bir metal eşya alındıysa bunların da Mikve'ye daldırılarak Tevila'sının yapılıp arındırılması gerekmektedir (Farsi, Bamidbar, 2010: 617-618).

b.b. Netilat Yadayim

Ellerin yıkanması ritüelidir. Önce sağ ele üç kere sonra da sol ele üç kere su boşaltılarak yapılır. Ayrıca ayakların da yıkandığı durumların olduğu ancak yaygın uygulamanın el yıkama şeklinde yapıldığı ifade edilmiştir (Tezokur, 1992: 155). Yataktan kalkınca, tırnak kesince, ter silince, cenazeye katılınca, tuvalet ihtiyacından sonra, cinsel ilişkiden sonra, Şema gibi duaları okumadan önce, yemekten önce ve Pesah'ta acı ot yemeden önce gibi durumlarda yapılan Netilat Yadayim (Behar, 2009: 73) ile hem maddi hem de manevi arınma gerçekleşmektedir. Suyun ellere ilk dökülüşü ile maddi kirlerden bedenin arındığı, sonrakilerle de kişinin manevi kirlerinden arındığı ifade edilmiştir (Besalel, 2001: 444).

b.c. Agala

Eşyaları arındırmakta kullanılan bir ritüeldir. Kap kacak önce yıkanıp yirmi dört saat bekletildikten sonra kaynar suya daldırılarak uygulanır. Bu ritüel bir tencere veya tavada yenilmesi helal (*Kaşer*) olmayan bir yiyecek pişirildiği zaman uygulanır (Farsi, Bamidbar, 2010: 794). Ayrıca Yahudiliğe göre et yemekleri ile süt yemekleri ayrı kaplarda pişirilir ve ayrı çatal kaşık takımlarıyla yenilir. Yanlışlıkla et tenceresinde süt kaynadıysa veya süt tenceresinde et pişirildiyse veya et yemek için kullanılan çatal kaşık süt ürünleri yenirken kullanıldıysa dini açıdan kirli oldukları gerekçesiyle kullanılamazlar. Bunların yıkanması maddi açıdan kiri arındırır ancak manevi kirden bu kap kacağı arındırmak ancak Agala ile mümkündür (Behar, 2009: 167-170). Bu işlem metal ve tahta eşyalara uygulanmaktadır. Cam eşyalarda Agala'ya gerek yoktur. Kaynar suya bırakılan eşyaları maşa ile tutarken maşanın değdiği yerlerin de su ile temas etmesi gerekmektedir (Besalel, 2001: 39). Dini açıdan kirli hale gelen kap kacağın bulaşığının yıkanması maddi bir arınmayı sağlasa da manevi olarak da tam bir arınmanın gerçekleşmesi için Agala yapılması gerekmektedir.

b.d. Libun

Libun da tıpkı Agala gibi Kaşer (*Helal, Caiz*) olmayan kap kacağın manevi kirlilikten arındırılmasında kullanılır. Kullanılması caiz olmayan tencere tava Agala ritüelinde kaynar suya daldırılırken Libun'da ise tencere tava ateşe konularak metalin akkor haline getirilmesi sağlanır (Behar, 2009: 197-199). Agala ile Libun'un yapılış amacı aynıdır. Her ikisi de manevi arındırmayı gerçekleştirmek için yapılır ancak morfolojik açıdan yapılış şekileri ve arındırmada kullanılan materyal farklıdır. Kaşer olmayan kap kacak ister Agala ister Libun yöntemiyle arındırılsın işlemden önce ve sonra suyla yıkanarak maddi kirlerinden arındırılmalıdır. Daha sonra manevi arındırmaya geçilir. Agala ritüelinde kaynar suya daldırılarak manevi arındırma sağlanırken Libun'da ateşe sokularak manevi arındırma gerçekleştirilmektedir.

b.e. Pidyon Aben

Bir annenin doğurduğu ilk erkek çocuğuna Behor denir. Behor doğuştan Tanrı'ya adanmıştır ve babası onu kurtarmak için fidye vermelidir. Ayrıca bu çocuk kardeşlerine oranla mirastan iki hisse alır. (Farsi, Devarim, 2009: 1002-1003). Yahudi inancına göre İsraillilerin bütün ilk doğanları Tanrı'ya aittir (Tevrat, Çölde Sayım 8: 17); (Tanakh, 2009: 276). Dolayısıyla rahimlerden çıkan ilk sağlıklı erkek yavru Tanrı'ya adanmıştır ve ancak fidye (*Pidyon*) ile kurtarılabilir. Bu durum Yahudilerin sahip oldukları hayvanlar için de geçerlidir. Örneğin bir merkebin yavrusu ya kurban edilecektir ya da sahibi fidye olarak bir kuzu verecektir (Besalel, 2001: 101). Bu yüzden Levi oğullarından ve Harun soyundan (*Kohen*) olanlar hariç her Yahudi baba ilk erkek çocuğunun fidyesini (*5 Gümüş Para*) vererek onu azat ettirmeli ya da çocuğunu Kohen'lere vermelidir. Merasimi baba yapar ancak ritüel doğum odaklı olduğu için aslında kadının ilk erkek çocuğu behordur. Dolayısıyla çok eşli bir adam her eşinden doğan ilk erkek çocuk (*Behor*) için Pidyon Aben ritüelini yapmalıdır. Çocuk doğumunun 31. gününe gelince ritüel gerçekleştirilir. Uygulamanın yapılış şekli 'ıskat-ı sala' (*kabultü-vehebtü*) ile kısmen benzeşmektedir. Baba 5 gümüş parayı Kohen'e verir, Kohen'de tören sonunda parayı babaya hediye eder (Behar, 2009: 180-185). Pidyon Aben ritüeli de bir nevi arınma törenidir. Ancak bu arınma maddi veya manevi kirlerden değil kutsiyetten arınma ritüelidir. Çocuğun babası ya fidye vererek çocuğunun azat olmasını sağlayacak ya da çocuk, Tanrı'nın hizmetkârı olmak üzere Kohen'lere verilecektir.

b.f. Nikur

Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlardan yenilmesine izin verilmiş

olan hayvanların bedenlerindeki yenilmesi yasak olan kısımların çıkarılması gerekmektedir. Bu hayvanların yenilmesi yasak olan iç yağlarının, kanlarının ve sinirlerinin çıkarılması gerekir. Bu işte ustalaşmış ve Bet-Din'den icazet almış bir kişi (*Menaker*) hayvanın budundan sinirleri çıkarır. Bu uygulamanın, Yakup peygamberin tinsel bir varlıkla güreştiği esnada uyluk başı kemiğine darbe alması hadisesinin anısını yaşatmak üzere yapıldığı ifade edilmektedir (Tevrat, Yaratılış 32: 24-25); (Tanakh, 2009: 63-64); (Özbaş, 2001: 69). Ayrıca kesilen hayvanın kanı yasaklandığı için (Tevrat, Yasa'nın Tekrarı 12: 23-24) etin kandan tamamen arındırılması işleminin yapılması gerekir. Et parçalandıktan sonra yıkanır ve yarım saat suda bırakılır. Ardından kanı emmesi için et tuzlanır ve bir saat bekletilir. Daha sonra et tencereye konur ve tenceredeki su üç kere değiştirilmek suretiyle et yıkanır (Behar, 2009: 172-175). Bu işlemlerden sonra et arınmış, temiz ve yenilebilir hale gelir.

b.g. Kal Hamira

Tevrat'ın Çıkış bölümünde, atalarının Mısır'dan çıkışını hatırlamaları için Yahudilerin her yıl hadisenin yaşandığı tarihte mayasız ekmek (*Matza*) yemesi gerektiği ifade edilmektedir (Tanakh, 2009: 125). Bu yüzden her yıl 14 Nisan'a girilen gece evdeki maya ürünlerinin (*Hamets*) imha edilmesi istenmektedir. Ritüel, köşe bucak her yerin aranması ve bulunan Hamets'ten evin, değirmenin, fırının, ekmek pişirmede kullanılan bütün malzemelerin arındırılması şeklinde gerçekleştirilir. Bu uygulama da tıpkı Pidyon Aben'de olduğu gibi maddi veya manevi kirlerden arınmak için değil, ekmeği mayadan (*Fermantasyon*) arındırmak için yapılmaktadır. Maya aslen dini açıdan kirli değildir ve diğer zamanlarda Yahudiler mayalı ekmek yerler. Ancak mayasız ekmek yemeleri gerektiği günlerde ekmeğin yanlışlıkla mayalanmasını önlemek için yapılan bu ritüel Yahudilerin mayalanmış hamura (*Hamets*) bakışlarında algısal bir değişime yol açmıştır. Sonuçta kabaran nefis ile mayalandığı için kabaran hamur arasında bir bağ kurmuşlar ve bu hamuru insanın nefsindeki kötü eğilimlere (*Yetser Ara*) benzetmişlerdir (Behar, 2009: 201-205).

b.h. Viduy

Günah itirafı anlamına gelen Viduy'un kökeni Mabed'de (*Beytü'l Makdis*) yapılan kurban ritüelindeki günah itirafına dayanmaktadır. Ancak ritüelin yapılması için Hristiyanlarda olduğu gibi bir din adamına ihtiyaç yoktur. Ritüel suçun kabulü, pişmanlık duyma ve bir daha bu suçu işlememe kararlılığını gösterme şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak suç bir başkasına karşı işlenmişse tazmini de şarttır (Besalel, 2001: 755). Ritüel gerçekleştirilirken kişi ayakta Viduy duasını okur. Bazı kısımlar okunurken zorunluluk olmamakla birlikte yüzün sol kola yaslanması istenir

(Behar, 2009: 103-104).

b.i. Teşuva

Kelime anlamı 'dönmek' olan Teşuva, dini bir terim olarak pişmanlık duyarak hatadan, yanlıştan uzaklaşmak, doğru yola dönmek anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2019: 72-75). Samimiyetle yapılan bir tövbenin kişiyi sadece günahlarından arındırmakla kalmayıp aynı zamanda o kişi için bir sevap kapısı olacağına inanılmaktadır (Besalel, 2001: 733-734). Teşuva da tıpkı Viduy gibi kişiyi manevi kirlerinden suçlarından, günahlarından arındırarak onun psikolojik olarak rahatlamasını sağlamaktadır.

c. Arınma Ritüellerinin Tipolojik Sınıflandırılması

Arınma ritüellerinin tipolojik tasnifi yapılırken diğer dinler için de geçerli olan 'maddi' arınma ve 'manevi' arınma dikotomisi kullanılmaktadır. Bu ayrım; 'maddi' arınma ritüelleri ile yapılan uygulamanın fiziksel veya somut bir işlem olduğunu ifade etmeyi, 'manevi' arınma ritüelleri ile de tövbe etmek veya dua etmek gibi ritüellerin soyut zihinsel işlemlerle gerçekleştiğini ifade etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada da aynı dikotomiden yararlanılmış olup Yahudi dininde var olan arınma ritüelleri genel olarak 'maddi' arınma ve 'manevi' arınma tipleri olarak tasnif edilmiştir.

Ancak morfolojiden bağımsız mutlak bir tipoloji oluşturmak oldukça güçtür. Bu durumun Yahudi din bilginleri tarafından da fark edildiği ve çözüm üretilmeye çalışıldığı görülmektedir. Örneğin Netilat Yadayim ritüeli izah edilirken, 'suyun ellere ilk dökülüşü ile bedendeki kirlerin, ikinci dökülüşü ile manevi kirlerin temizlendiği' ifade edilmektedir (Besalel, 2001: 444). Aynı durumu bütün bedenin veya bazı eşyaların su dolu bir havuza, göle veya denize batırılıp çıkarılmasını ifade eden Tevila ritüelinde de görmek mümkündür. Tevila yaparken fiziksel bir meta olan su ile yıkanarak maddi bir arınma gerçekleştirilmektedir. Ancak kişinin bedeni kirli de olsa temiz de olsa hatta bu kişi bir gün önce yıkanmış bile olsa bayramlarda tevila yapılmasının istenmesi, o kişinin bedenini maddi açıdan arındırmaktan ziyade o kişiyi kutsalı tecrübe etmeye hazırlamak ve manevi açıdan arındırmak içindir. Bu bağlamda tipolojik açıdan Tevila ile Netilat Yadayim ritüellerini 'maddi' arınma ritüeli olarak tanımlamak yerine belki de 'suyla arınma' ritüeli olarak tasnif etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Eliade'nin de işaret ettiği gibi su ile arınan kişi bedenini temizlemenin yanı sıra suçtan, günahtan, delilikten ve uğursuzluktan da arınmakta ve kutsal mekânlara girip kutsalı tecrübe etmeye hazır hale gelmiş olmaktadır (Eliade, 2005: 234).

Yahudi dinine göre et için kullanılan bir tencereye sütün değmesi halinde tencere manevi açıdan kirli sayılmakta ve tenceredeki sütün suyla, sabunla veya deterjanla yıkanıp temizlenmesi yeterli görülmeyip Agala veya Libun ritüellerinden birinin yapılması istenmektedir. Tencereyi arındırmak için uygulanan Agala ritüelinde, tencere bir maşa yardımıyla kaynar suya daldırılır. Bu uygulamada temizleyici unsur sudan ziyade ateşin gücüdür çünkü deterjan kullanılsa bile soğuk suyla yıkanan tencere arınmamıştır. Aynı durum Libun için de geçerlidir. Tencereyi sütten arındırma işlemini direkt olarak tencerenin ateşe sokulması suretiyle gerçekleştirmeyi ifade eden Libun ritüelinde de arındırıcı unsur ateştir. Dolayısıyla Agala ile Libun'u tipolojik açıdan 'maddi' arınma ritüeli olarak tasnif etmenin yanı sıra 'ateşle' arınma ritüeli olarak tanımlamak da mümkündür. Günahını itiraf etmek anlamına gelen Viduy ile tövbe etmek anlamına gelen Teşuva'yı 'manevi' arınma ritüeli olarak tanımlamanın yanı sıra 'zihinsel arınma' veya 'tinsel arınma' ritüeli olarak tasnif etmek de mümkündür. Bu değerlendirme, Yahudilikte var olan arınma ritüellerinin morfolojik analizleri doğrultusunda yapılan tipolojik bir tasnif denemesidir. Arınma ritüellerine kavramsal bir zenginlik kazandırmayı amaçlayan bu yaklaşım şekli mutlak bir tipoloji iddiasından uzak olup daha farklı şekillerde de tipolojilerin oluşturulmasının faydalı olabileceğini ifade etmeye yönelik bir değerlendirmedir.

S o n u ç

Yahudilikte var olan arınma ritüellerinin fenomenolojik analizleri neticesinde Yahudilerin; doğum, düğün ve ölüm gibi geçiş menseklerinde, uykudan uyanır uyanmaz, güne başlamadan önce, yemeklerden önce ve sonra, ibadetlere başlamadan önce, kutsal mekânlara girmeden önce ve bayramlar gibi kutsal zamanlarda arınma ritüelleri uyguladıkları tespit edilmiştir.

Yahudilikte doğumla ilgili arınma ritüelleri uygulanırken doğan çocuğun cinsiyeti kadar doğum sıralamasının da belirleyici olduğu görülmüştür. Erkek çocukların sünnet derisinin kesilmesi ile gerçekleşen kabul töreni ile inançsızlık halinden arındırılması, doğan ilk erkek çocuk için fidye ödenerek de üzerindeki kutsallıktan arındırılmasının sağlandığı tespit edilmiştir. Lohusalık veya adet dönemi sona eren bayanların ve düğün öncesinde gelinlerin tüm bedenlerini yıkamak için su dolu havuz, göl veya denize dalması, cenazelerin yıkanması, ölüye dokunanların yıkanıp kendilerini arındırması ve cenaze evi ile bitişik evlerdeki suların kirlenmiş olduğu gerekçesiyle boşaltılması istenmektedir.

Yahudi inanç ve uygulamaları yataktan kalkar kalkmaz, güne başlamadan önce, yemeklerden önce ve sonra, tuvaletten çıktıktan sonra,

cinsel ilişkiden sonra, tırnaklar kesildikten sonra ve bazı duaları okumaya başlamadan önce Yahudilerin ellerini yıkamalarını istemektedir. Ayrıca Yahudilerin güne başlamadan önce Tevrat'taki bazı ayetlerin yazılı olduğu muskaları alınlarına ve sol kollarına takması ve dualarını okuması gerekmektedir. Bu ritüeli yapmayanların dinen kirli sayıldığı gerekçesiyle yemek yiyemeyeceği, işe gidemeyeceği hatta diğer Yahudilere selam bile veremeyeceği ifade edilerek yaptırımlar konulmuştur.

İbadethaneye gitmeden önce Yahudilerin kendilerini arındırıp yeni kıyafetler giymesi istenerek maddi temizliğe önem verilmiş olmakla birlikte yapılan ibadetler esnasında zihinsel arınma sürecini gerçekleştiremeyenlerden ibadetlerini tekrarlamaları istenerek manevi arınmaya dikkat çekilmiştir. Ayrıca haftalık veya yıllık bayram günlerinde yıkanılmasının yanı sıra oruç tutulmasını da isteyen Yahudilik böylece cumartesi günü veya dini bayramlar gibi kutsal günlerde Yahudilerin manevi arınma süreçlerini de tamamlamasını istemiştir.

Morfolojik açıdan analiz edilen Yahudilikte var olan arınma ritüelleri; Tefilin, Tefila, Tevila, Beraha, Netilat Yadayim, Agala, Libun, Berit Mila, Pidyon Aben, Tsedaka, Nikur, Kal Hamira, Viduy ve Teşuva gibi ritüellerdir. Bu uygulamalar suyla yıkamak, suya daldırmak, kaynatmak veya ateşte yakmak gibi davranışlarla, pişmanlık duymak, suçunu itiraf etmek veya dua etmek gibi manevi unsurlarla, sadaka vermek, kefaretini ödemek, kurban sunmak veya fidyesini ödemek gibi mali unsurlarla gerçekleştirilmektedir.

K a y n a k l a r

Akbıyık, S. (2010). *Babil esaretinin Yahudiler üzerindeki sosyal, kültürel ve dini etkileri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkaya, Ü. H. (2021). Diyanet hutbelerinin süre ve cümle uzunlukları bakımından incelenmesi. *Bilimname*, *44* (1), 83-129.

Aksoy, B. K. (2018). *Yahudi kutsal metinlerine göre hastalıklar ve çeşitleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksöz, T. (2015). İnsan benliğinin arınması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *17* (31), 81-101.

Altuncu, A. (2019). *Yahudilikte gelenek ve haskala ilişkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atasağun, G. (1996). *İlahi dinlerde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da dini demboller.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Babylonian Talmud. (Cilt 1). (1903). (çev. M. L. Rodkinson) Boston: New Talmud Publishing.

Behar, R. N. (2009). *El Gid Para el Pratikante dini uygulama rehberi*. (çev. M. Farsi & M. Yanar). İstanbul: Gözlem.

Berenbaum, M. (2007). Netilat yamamim. F. skolnik (içinde) *Encyclopaedia judaica* (15, 112-113). USA: Thomson Gale.

Besalel, Y. (2001). *Yahudilik ansiklopedisi*. İstanbul: Gözlem.

Blau, L. (1905). Phylacteries: Historical view. I. signe (içinde) *The Jewish encyclopedia* (10, 26-28). New York: Funk and Wagnalls.

Blech, R. B. (2003). *Nedenleri ve niçinleriyle Yahudilik*. (çev. E. S. Vali). İstanbul: Gözlem.

Brenner, M. (2008). *Kısa Yahudi tarihi*. (çev. S. Altınçekiç). İstanbul: Alfa.

Dikbaş, T. N. (2020). *Yahudilik ve Hristiyanlıkta kutsal ve kutsallaştırılmış mekânlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eisenstein, J. D. (1905). Taharah. I. singer (içinde) *The Jewish encyclopedia* (11, 668). New York: Funk and Wagnalls.

Eliade, M. (2005). *Dinler tarihi inançlar ve ibadetlerin morfolojisi*. (çev. M. Ünal). Konya: Serhat Yayınları.

Farsi, M. (2004). *Şemot*. (çev. D. Yanni & S. Saylağ). İstanbul: Gözlem.

Farsi, M. (2009). *Devarim*. (çev. D. Yanni & S. Saylağ). İstanbul: Gözlem.

Farsi, M. (2010). *Bamidbar*. (çev. D. Yanni & S. Saylağ). İstanbul: Gözlem.

Farsi, M. (2010). *Vayikra*. (çev. E. Asa & D. Yanni). İstanbul: Gözlem.

Greenstone, J. H. (1905). Phylacteries. I. singer (içinde) *The Jewish encyclopedia* (10, 21-26). New York: Funk and Wagnalls.

Güven, V. (2021). *Yahudilik Hristiyanlık ve İslam'da haftalık kutsal gün fenomeni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hackett, A. J. (2006). Semitic languages. *Encyclopedia of Language and Linguistics* (12, 229-235). (içinde) Amsterdam: Elsevier Science.

İpek, Y. (2021). Kitab-ı Mukkaddes'te merhamet algısı. *Erciyes Akademi*, *35*, 628-640.

Koç, M. (2002). Ölüm korkusu üzerine kuramsal açıdan psikolojik bir değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6,* 7-20.

Koç, M. (2003). Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisi üzerine teorik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7* (1), 373-397.

Koç, M. (2018). Psikolojik ve pedago-sosyo-teolojik açıdan güven: din ve değerler psikolojisi perspektifinden analizler. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *17* (33), 1-38.

Kur'an-ı Kerim. (2013). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kurt, A. O. (2004). *Yahudilik Hristiyanlık ve İslam'da din değiştirme.* İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Mammadli, B. (2013). *Yahudilikte beslenme kuralları kaşerut.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Meydan Larousse. (Cilt 17). (1992). İstanbul: Sabah Yayınları.

Niyaz, H. (2019). *İstanbul Yahudileri: Tarihçe inanç ibadet ve uygulmalar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Noy, D. (2007). Apostasy. F. Skolnik (içinde) *Encyclopaedia judaica* (2, 269-277). USA: Thomson Gale.

Öğüt, S. (2010). Taharet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 382-385). Ankara: TDV.

Özbaş, M. (2001). *Yahudilik'te yiyecek ve içecek yasakları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, N. (1996). *İlahi dinlerde Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet yemin, kefaret ve kurban.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rabinowitz, L. I. (2007). Tefilin. F. Skolnik, & M. Berenbaum (içinde) *Encyclopaedia judaica* (19, 577-580). USA: Thomson Gale.

Rothkof, A. (2007). Mitzvah. F. Skolnik (içinde) *Encyclopaedia judaica* (14, 372). USA: Thomson Gale.

Safra, J. E. (2006). *Britannica encyclopedia of world religions.* Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc.

Talmud, (2022). (çev. I. W. Slotki). https://halakhah.com/niddah/niddah_26.html#26a_28.

Tanakh The Jewish Bible Hebrew English. (2009). http://www.ebookshuk.com. (Erişim: Nisan 2019).

Tezokur, M. H. (1992). *Yahudilikte ibadet ve inanç esasları.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Unterman, I. J. (2007). Taharat. F. Skolnik. (içinde) *Encyclopaedia Judaica* (s. 435). USA: Thomson Gale.

Ünal, M. (1999). *Din fenomenolojisi tarih yöntem uygulama.* Kayseri: Geçit Yayınları.

Yasdıman, H. Ş. (2002). *Yahudilik üzerine yazılar tarihçe mezhep inanç ibadet ve törenler.* İzmir: İlkem Ofset.

Yetim, T. (2019). *Yahudilikte haftalık peraşa okuma geleneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yetkin, H. (2015). *Yahudi geleneğine göre ölüm cezasını gerektiren eylemler.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, H. (2019). *Yahudilikte günah kavramı ve büyük günahlar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, İ. (2013). *Yahudilikte dua.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, F. (2003). *İslam hukuku ve yahudi hukukunda helal-haram kavramı açısından gıdalar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

E k l e r

Ek-1: Resimler

Resim-1

İçlerinde duaların (*Tefila*) yazılı olduğu metinler bulunan Tefilinler deri kordonlarla alına ve sol kola sarılarak bağlanır.
(Britannica Encyclopedia of World Religions, 2006: 856)

Resim-2

Alnına 'Shel Rosh' Tefilin'ini takmış bir Yahudi
(Britannica Encyclopedia of World Religions, 2006: 909)

Resim-3

İsis'e götürülen Roma kültü
(Meydan Larousse, 1992: c.17 s.1)

Resim-4

Tapınaktaki bir Şinto (*Shinto*) rahibi
(Britannica Encyclopedia of World Religions, 2006: 908)

Ek-2: Metinler

Metin-1

Birinci Tefilin Metni

{Exodus (*Shemot*) 13: 1-10}

"Tanrı Musa'ya, 'İlk doğanlarla beni kutsayın. İsrail'de insanların veya hayvanların ilk doğurduğu benimdir.' dedi. Musa halka, 'kölelik diyarı Mısır'dan Rabbin yed-i kudretiyle çıktığınız Abib (*Nisan*) ayının bu gününü (*15*) unutmayın. Ekmek veya başka bir yiyeceği mayalamayın. Babalarınıza vadedilen, içinden süt ve bal akan diyara, Canaanite, Hittite, Amorite, Hivite ve Jebusite topraklarına Rab sizi ulaştırdıktan sonra bu aya (*Abib*) ait ritüelleri yerine getirin. Bütün ülke sınırları içinde, yedi gün boyunca mayasız ekmek yedikten sonra festival (*ziyafet*) yapın. Evladınıza, 'bütün bunları Mısır'dan çıktığımda Rabbim'in benim için yaptıklarından dolayı yapıyorum' deyin. Bu uygulama, kolunuzda ve gözleriniz arasında (*alnınızda*) bir hatırlatıcı olsun. Dilinizde Rabbin Yasa'sı olsun. Zira O, yed-i kudretiyle Mısır'dan sizi çıkarttı. Her yıl, zamanı geldikçe bunları sürekli tekrarlayın (Tanakh, 2009: 127-128).

Metin-2

İkinci Tefilin Metni

{Exodus (*Shemot*) 13: 11-16}

Size ve babalarınıza vadettiği üzere Canaanite topraklarına girdiğiniz zaman çocuklarınızdan ve hayvanlarınızdan ilk doğan erkeklerle Tanrı'yı kutsayın zira bunların hepsi Ona aittir. Eşeğin ilk yavrusunun fidyesi bir kuzudur. Bunu ödemezseniz boynunu kırın. Aynı şekilde bütün ilk doğan erkek çocuklarınızın fidyesini ödeyin. Oğullarınız, 'bu ne anlama geliyor?' dediğinde, 'Tanrı, bizleri kölelik diyarı Mısır'dan yed-i kudretiyle çıkardı. Firavun güçlük çıkarınca Tanrı Mısır diyarındaki bütün insan ve hayvan yavrularından ilk doğanları öldürdü. Ben de ilk doğan hayvan yavrularıyla Onu kutsuyorum, senin bedelini ise fidyeyle ödüyorum. Tanrı'nın yed-i kudretiyle bizi Mısır'dan çıkartmasını anımsatan bu uygulama, kolunda ve gözlerinin arasındaki alın bağında yazılı bir hatırlatıcıdır.' dersiniz (Tanakh, 2009: 128-129).

Metin-3

Üçüncü Tefilin Metni

{Deuteronomy (*Devarim*) 6: 4-9}

İşit ey İsrail! Rabbimiz Tanrı tektir. Ve sen Rabbini samimiyetle, candan ve bütün gayretinle sevmelisin. Bu gün emrettiğim bu sözler daima yüreğinde olsun. Bu sözleri özenle ve sebatla yeni nesillere öğret. Evde otururken, yolda yürürken, uzandığında ve kalktığında bunlardan bahset. Bir işaret olarak bunları koluna bağlayıp, alnına sargı yap, pervazlara ve kapılara yaz (Tanakh, 2009: 354).

Metin-4

Dördüncü Tefilin Metni

{Deuteronomy (*Devarim*) 11: 13-21}

Ve bunlar gerçekleşmelidir. Eğer Tanrı'nız Rabbi sevmeye ona samimiyetle ve tüm kalbinizle kulluk etmenize dair bu gün söylediğim buyruklarıma özenle ve sebatla itaat ederseniz topraklarınıza ilk ve son yağmurları vaktinde yağdıracağım. Mahsule, şaraba ve yağa kavuşacaksınız. Hayvanlarınız için çayırlarda ot bitireceğim. Böylece yiyeceğe ve memnuniyete kavuşacaksınız. Dikkat et kalbin aldanmasın ve başka ilahlara kulluğa

kaymasın ki Rabbinin öfkesi kabarmasın ve göğün kapısını kapatmasın. Yoksa ne gök yağmur yağdırır ne de yer ot bitirir. Sonunda sen de Rabbinin verdiği güzel ülkeden silinir gidersin. Bu yüzden sözlerimi zihninde ve yüreğinde muhafaza et. Bir işaret olarak koluna bağla ve alnına sar. Evde veya yolda, yatarken veya kalkarken çocuklarınla konuşurken bu sözleri onlara öğret, evin kapı ve çerçevelerine bu sözleri yaz. Böylece Rabbinin babalarına vadettiği topraklarda, tıpkı arzın üzerindeki göğün günleri gibi senin ve çocuklarının günleri de bereketlenir (Tanakh, 2009: 364-365).